

zise

Toldhistorisk Tidsskrift

Nr 3

1984

7 årg

Zise, også skrevet cise og sise, er på ældre dansk den folkelige betegnelse for accise.

Før o. 1660 omfatter accisen en broget buket af forbrugsafgifter og forhøjelsestold. Herefter betegner accisen officielt kun en havneafgift, mens forbrugsafgifterne benævnes konsumtion. I den folkelige bevidsthed hang betegnelsen accise imidlertid fast ved forbrugsafgifterne og anvendes synonymt med konsumtion (jf »accisebod«).

Medlemskab af Toldhistorisk Selskab tegnes ved henvendelse til Toldhistorisk Selskab, Amaliegade 44, 1256 København K.

Kontingentet er 36 kr årligt for enkeltpersoner, 500 kr for institutioner og firmaer.

Biblioteksabonnement på ZISE koster 36 kr pr årgang og tegnes sammesteds.

ZISE udsendes 3 gange årligt med ca 40 sider pr hæfte.

ZISE - Toldhistorisk Tidsskrift, er medlemsblad for Toldhistorisk Selskab, stiftet den 24. oktober 1977. Bestyrelsen består af følgende medlemmer:

Tolddirektør C.A. Nielsen (formand)
Sognepræst Arne Hægstad (næstformand)
Overtoldassistent Gunnar Jakobsen (sekretær)
Kontorassistent Karin Christensen, Frederikshavn (kasserer)
Dr. phil. Mikael Venge, Korinth (redaktør)
Dr. phil. Anders Monrad Møller (redaktør fra 1985)
Vicedirektør Kaj Elkrog
Departementschef Paul Gersmann
Toldassistent I Aage E Hansen, Padborg.

Manuskripter der ønskes optaget i ZISE sendes til redaktøren Anders Monrad Møller, Grønsemose Allé 18, 2400 København NV eller sekretæren Gunnar Jakobsen, Toldbiblioteket, Amaliegade 44, 1256 København K.

Manuskripter bør - om muligt - være maskinskrrevne, med ekstra linieafstand og en margen på ca 6 cm.

Forslag til illustrationer og billedtekster må meget gerne medsendes.

Redaktionen påtager sig intet ansvar for indsendte manuskripter, og forfatteren bedes derfor beholde en kopi.

Anders Monrad Møller

Ny redaktør

På Generalforsamlingen i Toldhistorisk Selskab den 13. juni fratrådte Mikael Venge som redaktør, og i stedet valgtes Anders Monrad Møller. Først fra næste nummer overtager han imidlertid det fulde ansvar for redaktionen. Anders Monrad Møller vil være velkendt af Zises læsere. Allerede i 2. hefte 1978 debuterede han med en festlig artikel om et særpræget smugleriforsøg i Hjørring tolddistrikt i 1830'erne. Siden er det blevet til endnu to vægtige bidrag, Da tolderne skulle måle skibe (1980, 3) og Søren Lindam og rødvinen (1982, 2) foruden talrige boganmeldelser. Ingen dansk historiker er vel heller så solidt placeret i toldhistorien som Anders Monrad Møller, der har specialiseret sig i maritim historie. Hans omfattende viden har ytret sig i disputatsen *Fra galeoth til galease* (1981) og

Alf Therkildsen

værket om Frederik IV's kommercekollegium (1983). Med denne kapacitet ved roret vil Zises passagerer utvivlsomt kunne imødesee en tryk sejladss forude.

Artiklerne i dette nummer

Zise indeholder denne gang 3. del af Henry G. Petersens erindringer om tiden i restaurationskontrollen samt to debuterende forfattere.

Forhenværende vicetoldinspektør Helge Pilemand (f. 1910) skriver om Sakskøbing toldkammer i 1920'erne, og cand. polit. Alf Therkildsen (f. 1952), der siden 1981 har været ansat i Departementet for told- og forbrugsafgifter, giver en oversigt over dansk toldtarifpolitik 1900-1939.

Tolderliv i det gamle Sakskøbing

Af Helge Pilemand

I mellemkrigsårene - navnlig fra sidst i tyverne og til godt op i trediverne - var det ofte en tilfældighed, hvad man kom til at beskæftige sig med, når man som ung menneske skulle ud på arbejdsmarkedet. Arbejdsløsheden var stor, landmændene måtte gå fra deres gårde, og de fleste måtte indstille sig på en tilværelse under yderst beskedne forhold. Kort sagt krisen hærgede landet, og nøden var betydelig.

For mit vedkommende dannede tilfældighedernes spil ingen undtagelse. Kort efter realeksamen ansøgte jeg bl.a. om plads i toldetaten uden at have større tro på, at en sådan ansøgning ville føre til et ansættelsesforhold. Mit kendskab til toldvæsenet var i øvrigt begrænset. Jeg vidste, at tolderne var nogle mennesker, der fandtes ved grænsen og i havnene, og da jeg er gårdejerensøn fra Midtjylland, var jeg ligeledes bekendt med, at der var toldere på sukkerfabrikkerne under roekampagnen.

Da det med toldvæsenet som sagt forekom mig noget usikkert, forsøgte jeg mig da også andre steder. Ansættelse fik jeg først i nogle måneder hos en advokat, hvor jeg lærte maskinskrivning og andre færdigheder, som man stilles overfor på et kontor, men fra 1. januar 1928 fik jeg plads på A/S Den danske Mælkekondenseringsfabriks kontor i Nykøbing Falster. Virksomheden, som på daværende tidspunkt ejedes af Ø.K., var af betydelig størrelse med fabrikker i Nakskov (hvor hovedkontoret lå), Maribo, Nykøbing F. og Horsens.

Jeg befandt mig godt i denne efter datidens forhold moderne erhvervsvirksomhed og havde vel set hen til et længere ansættelsesforhold. Man havde efter få måneders forløb stillet mig en hurtig forflyttelse til hovedkontoret i Nakskov i udsigt. Omkring 1. juni 1928 fik jeg imidlertid brev

fra Departementet for Told- og Forbrugsafgifter om, at jeg, såfremt tilfredsstillende lægeattest kunne præsteres, ville blive ansat som toldelev i Sakskøbing fra 1. august samme år.

Gennem længere tid fra jeg begyndte på mælkekondenseringsfabrikken i Nykøbing, havde jeg haft min daglige gang på det stedlige toldkammer. Som yngste mand var det en af mine pligter at indlevere tolddokumenter, når fabrikken lossede og la-

Toldelev Helge Pilemand (f. 1910), Sakskøbing 1929.

dede skibe, ligesom jeg måtte sørge for, at lager- og forbrugsbøger blev indleveret til kontrol hos toldassistenterne. (Toldangivelserne blev altid afleveret på regnskabskontoret).

Før jeg første gang gjorde min entré på toldkamret, blev jeg af fabrikkens bogholder gjort opmærksom på, at jeg kunne komme ud for at opleve usædvanlige forhold hos de gode toldere. Det gjorde jeg også. På det tidspunkt - i slutningen af tyverne - herskede der næsten alle steder en betydelig disciplin på arbejdspladserne, men det syntes jeg ikke at kunne få øje på hos tolderne i Nykøbing F. Nogle var godt nok beskæftiget med tjenstlige gøremål, men andre var til gengæld temmelig åbenlyst sysselsat med andre ting, såsom bordtennisspil eller kortspil. Undertiden sad man inde på toldkontrollørens kontor, når denne ikke var til stede (en toldkontrollør holdt jo dengang en middagspause på 3-4 timer) og forlystede sig med rafling. Af og til deltog en lokal cigarhandler i »forlystelserne«, og så drejede spillet sig om tobaksvarer, vel for det meste om cigarer. Kort sagt sære tilstande for en ung knægt som mig yderst diskret at iagttage.

Jeg sagde da også til mig selv, at hvis dette var toldvæsenet, så var det da vist ikke rigtig noget for mig. Alle kloge folk var imidlertid af den opfattelse, at jeg - under hensyn til den allerede omtalte store arbejdsløshed - ikke måtte sige nej til et tilbud om ansættelse i statens tjeneste. Jeg blev da frigjort fra min stilling i mælkekondenseringsfabrikkerne og tiltrådte 1. august 1928 som toldelev i Sakskøbing.

Det var noget af en hestekur at komme fra et moderne forretningskontor, hvor der dengang selvfølgelig var både skrive- og regnemaskiner, og træde an på et statskontor, hvor ingen af disse moderne faciliteter forefandtes. Alle skrivelser blev skrevet i hånden, og man regnede med hovedet og i øvrigt efter Chr. Hansens regnebog.

Efterhånden vænnede jeg mig til de

ændrede forhold. En vis tilfredsstillelse fandt jeg i toldvæsenets dengang nære tilknytning til havn og skibsfart. Og så måtte jeg jo til at sætte mig ind i de for toldvæsenet gældende bestemmelser. Grundprincipperne hvilede i en forordning af 1797, som

*Toldassistent, senere toldforvalter i Sakskøbing
Carl Asger Rugh (f. 1902), Sakskøbing 1929.*

ingen på daværende tidspunkt mente, at der var grund til at ændre. Den holdt da også til den store rationalisering (systemskiftet) i forbindelse med momsens gennemførelse.

Personalet ved Sakskøbing toldkammer bestod ved min tiltrædelse og i øvrigt hele tiden, indtil jeg forlod toldstedet 1. februar 1931 af toldforvalter O.E. Bang, der sluttede som toldkasserer i Helsingør, toldassistent C.A. Rugh, der efter at have virket forskellige steder i landet vendte tilbage som chef i Sakskøbing, og endelig toldbetjent H.P. Olsen, der tog sin afsked som toldvagtmester i Vordingborg.

Toldforvalter Bang erindrer jeg som en flink og beskeden mand. Han var meget interesseret i sønderjyske spørgsmål, gjorde et stort arbejde for denne sag og arrangerede fællesrejser til Sønderjylland. Det krævede en betydelig planlægning og en masse skrivelser, som jeg var ham behjælpelig med, da jeg kunne skrive på maskine.

Når toldforvalteren skulle have ferie, kom der en afløser for ham fra et andet toldsted. Det var altid spændende, syntes jeg, at træffe fremmede erfarne toldere udefra. Den første, der løste af kort efter min ansættelse i 1928, var en toldassistent fra Odense, der hed S.M. Lourcing. Han var en yderst respekteret tolder. Han blev senere vicetoldinspektør i Toldvæsenets Prøvesamling og rejste rundt til toldstederne og fortalte om trufne afgørelser om, hvordan varer skulle fortoldes. Mig lærte han en meget behændig måde at kontrollere trælasters specifikationer. Metoden blev i 1934 (6 år senere) optaget i det nye toldbehandlingsreglement. Desværre døde vice-toldinspektør Lourcing i en relativ ung alder. Han blev kun 53 år gammel.

Året efter (1929) var det toldkontrollør E. Sihm, Nykøbing F., der løste af under toldforvalterens ferie. Han var en yderst behagelig mand. Stor og kraftig var han. Jeg kendte ham fra min tid på mælkekon-denseringsfabrikken, hvor han ofte så ind

og fik en passiar med driftsbestyreren, som han spillede kort sammen med. Driftsbestyreren lagde megen vægt på at have gode relationer til toldvæsenet.

Toldkontrollør Sihm, der senere blev toldforvalter i Gedser og til sidst i Slagelse, havde før sin tid i Nykøbing været toldassistent i Odense. Han fortalte mig, at når blot man sørgede for at være ved et anerkendt toldsted en tid, før man stod for advancement, ville man som hovedregel aldrig blive forbigået. Som anerkendte toldsteder i det daværende overtoldinspektorat for østifterne nævnte han Odense, Svendborg og Nykøbing F. Jeg skrev mig denne regel bag øret og konstaterede, at den i de fleste tilfælde virkede og blev anvendt, indtil »håndplukningssystemet« blev indført i

Toldbetjent, senere toldvagtmester Hans Peter Olsen (f. 1895), Sakskøbing 1929.

1968. Jeg tænkte flere gange under toldkontrollør Sihms funktion i Sakskøbing på, at »raflebrødrene« nok ordentlig havde gang i bægrene på hans kontor under hans fravær. Jeg turde dog ikke sige noget til kontrolløren om denne min stilfærdige iagttagelse.

Det sidste år var i Sakskøbing (1930), var det toldkontrollør M. Wagner Mikkelsen, Maribo, der fungerede under toldforvalterens ferie. Han havde været toldassistent i Overtoldinspektoratet for Østifterne. Toldassistenter, der havde forrettet tjeneste i overtoldinspektoraterne, var altid yderst estimerede. Wagner Mikkelsen førte da også en god pen. Tilmed havde han en meget elegant håndskrift, og det betød jo også en del i de dage.

Wagner Mikkelsen var imidlertid noget temperamentsfuld. Jeg husker, at han i funktionstiden havde et voldsomt sammenstød med byens matador og største skatteyder, tømmerhandler Asger Lyngbæk. Wagner Mikkelsen var ikke tilfreds med den måde, hvorpå tømmerhandleren udfærdigede en toldangivelse over en trælast. Da tømmerhandleren på sin side mente at sidde inde med megen ekspertise indenfor trælast, røg de i totterne på hinanden.

Efter min Sakskøbingtid blev jeg forflyttet til Bandholm-Maribo toldsted, hvor jeg også havde lejlighed til at iagttage toldkontrollørens temperament. Wagner Mikkelsen sluttede af som toldforvalter i Nyborg, hvor jeg som ældre toldassistent under anden verdenskrig undertiden bemærkede, at toldforvalterens nerver kunne være noget på højkant. Men det var jo også en vanskelig tid, og i grunden var han en ganske brav mand, hvis nationale sindelag ingen tvivlede om. Wagner Mikkelsen nåede at blive 93 år, inden han døde.

Så meget om de fungerende toldforvaltere, således som jeg oplevede dem i min elevtid.

Byens altdominerende erhvervsvirksomhed var og er den dag i dag sukkerfabrik-

ken. Den blev opført i 1910 og var således ved min ankomst til byen kun 18 år gammel. På daværende tidspunkt var det landets mest moderne sukkerfabrik. Nakskovfabrikken var ganske vist den største, men af ældre årgang. Sukkerfabrikkens stab af funktionærer nød da også blandt byens borgere særdeles megen agtelse. De boede i en række tjenesteboliger på fabrikkens område. Jeg nævner dem efter stillingens størrelse: Driftsbestyrer, underbestyrer og en ingeniør, alle polyteknikere. Desuden sukkermester, 1. og 2. maskinmester, bogholder og roeforvalter. Driftsbestyreren hed Karl Glahn, men han tog sin afsked ved årsskiftet 1928-29 og blev afløst af Henry Dohn. Han sagdes at være en meget dygtig mand, hvilket han bl.a. viste, da han præsterede at få Nakskovfabrikken til at køre på 14 dage, da den derværende inddampningsafdeling midt i kampagnen 1938 blev hærget af en meget alvorlig brand.

Jeg var tjenestegørende toldassistent på Sakskøbing Sukkerfabrik dette år, og der var allerede stillet os assistenter i udsigt, at denne fabrik skulle oparbejde Nakskovfabrikkens roer, da ingen regnede med, at reparationen efter branden kunne klares før lang tid efter roehøstens afslutning. Vi sukkertoldere var svært godt tilfredse med udsigten til en lang kampagne til henimod 1. marts 1939, men Dohn klarede problemerne, så vi kunne skyde en hvid pind efter en forlænget udkommando med deraf følgende ekstraindtægter. Få år senere blev driftsbestyreren udnævnt til teknisk direktør for De danske Sukkerfabrikker. Samme driftsbestyrer Dohn genindførte de såkaldte toldermiddage der af årsager, som jeg ikke kender, var ophørt for år tilbage.

Ligesom det var en oplevelse, når der ved toldstedet indfandt sig stedfortrædere for chefen under dennes ferie, så var det også lidt af en begivenhed, når sukkertolderne ved roekampagnens begyndelse - som regel i slutningen af september - trådte

an. Det var oftest såkaldte afløsningsassistenter. I året 1928 var det assistenterne K.K. Johnsen, Ålborg, Georg Andersen, Århus og V.H. Knudsen, Haderslev, der skulle bestride kontrollen. Jeg var endnu så ung dengang, at jeg ikke havde nogen særlig kontakt med disse herrer, hvorimod jeg året efter i 1929 ofte besøgte de kontrolførende sukkertoldere, der bestod af assistenterne K.J. Rasmussen, Ålborg, J.V.S. Petersen (senere Vejsnæs), Sønderborg, og W.E. Petersen (senere Prejslev), Horsens. Jeg sugede til mig af, hvad jeg erfarede om disse toldassistenters tjeneste ved de store toldsteder og havde megen glæde af samværet på deres kontor på sukkerfabrikken.

Som nævnt genindførte driftsbestyrer Dohn de såkaldte toldermiddage. Vi fik alle fra sukkerfabrikken en skriftlig indbydelse til at deltage i et middagsselskab den dag i november måned 1929 på Hotel Sakskøbing. Påklædning smoking. Spørgsmålet om selskabstøj var selv for en toldelev ikke noget problem. Vi havde allerede i 17-18 års alderen en smokinghabit. Det var nødvendigt for at kunne deltage i håndværker- og industriforeningens julebal og senere nytårsfest.

Fra toldvæsenet blev toldforvalter, toldassistent og toldelev samt sukkertolderne inviteret. Desuden deltog fra byen skibsmægler Holger Kristiansen, stationsforstander Henriksen, postmester von Linstow og bankbestyrer Rosenstand. Fra sukkerfabrikken mødte driftsbestyrer Dohn, underbestyrer Winther, hovedbogholder Brandt, andenbogholder A. Petersen og 1. assistent på kontoret O. Pedersen. Sidstnævnte, der var hjemsendt dragonløjtnant, fungerede som en slags ceremonimester. Endelig deltog roeforvalter Johansen.

Middagsselskabet var yderst fornøjeligt. Det vekslede med taler og morsomme historier. Selskabet blev til sidst ret animeret, og sukkertolderne havde i hvert fald fået deres del af de våde varer. Jeg var jo noget forsigtig med, hvad jeg nød og kunne såle-

des iagttage driftsbestyreren som den høflige og venlige vært, der ikke på noget tidspunkt faldt ud af rollen. Man var ikke i tvivl om, hvem han var. Imidlertid sluttede selskabet ud på de små timer. Det sidste, jeg bemærkede, var skibsmægleren og underbestyreren i meget løftet stemning stående midt på Sakskøbing torv.

Der var meget, jeg kunne berette om sukkerfabrikkerne, også om tjenesten som kontrolførende, idet jeg har været tjenestegørende på sukkerfabrik i 6 kampagner fra 1934 til 1939. To gange i Stege, to gange i Nykøbing F. og to gange i Sakskøbing. Men det vil føre for vidt, da andre tidligere her i bladet har fortalt om deres sukkerfabrikstjeneste.

Man kan dog ikke forlade sukkerfabrik-

De danske Sukkerfabrikkers damper »Toto« af Sakskøbing laster sukker i Sakskøbing havn 1929.

Bag damperen ses en af de specielle smalsporede godsvogne, der benyttes til at transportere sukkersækkene fra fabrikken til havnen.

ken uden at komme ind på, hvorledes råva-
ren, sukkerroen, blev ført til fabrikken, og
hvorledes det færdige produkt, sukkeret,
forlod fabrikken. Den søværts transport af
det færdige sukker skete med sukkerfa-
brikkens egne skibe. Der var seks ialt, to
motorskibe og fire dampskibe, der her an-
føres efter størrelsen og med respektive fø-
rere: M/S »Carl« af Nakskov - kaptajn
Lisborg. M/S »Erik« af Odense - kaptajn
Ehrhorn. S/S »Henriette« af Nakskov -
kaptajn Jungemann. S/S »Gustav« af As-
sens - kaptajn Svendsen. S/S »Adolph« af
Stege - kaptajn C.H. Andersen. S/S »To-
to« af Sakskøbing - kaptajn H.T. Ander-
sen.

Skibene gik næsten altid i indenrigs fart.
For det meste til København, men også til

oplag i de større byer i Jylland. Sukker-
sækkene blev transporteret til havnen fra
fabrikken i specielt indrettede smalsporede
jernbanevogne, og det tog som regel en dag
at laste et skib. De største kunne tage
400 tons. Skibene blev også benyttet til at
tilføre fabrikkerne kalksten for det meste
fra Faxe Ladeplads. På et tidspunkt efter
krigen var det imidlertid ikke mere lønsomt
at benytte denne transportform, hvorfor
De danske Sukkerfabrikkers rederivirk-
somhed blev afviklet og skibene solgt.

Til slut nogle tildragelser, jeg mindes fra
toldtjenesten i slutningen af »de brølende
tyverek«. Her i det midt og østlollandske var
det landadelen, der dengang gav partiet.
Grever og baroner havde jævnligt deres
gang på toldkamret. Lensbaron Rosenørn-

Travlhed i Sakskøbing havn sommeren 1929. Til højre ses De danske Sukkerfabrikkers damper »Gustav« af Assens.

Lehn, Orebygård, og lensgreve Haugwitz, Hardenberg (nu Krenkerup), kom dog aldrig eller kun sjældent selv, men sendte deres hushovmestre. Grev Curt Haugwitz, Rosenlund, var derimod en hyppig og festlig gæst. Han blev senere gift med den amerikanske millionøse Barbara Hutton. En flot karl var han den samme greve. Vi unge så op til ham som til en halvgud og klædte os så vidt vore små midler strakte til i de samme mønstre, som han lancerede. Selv havde greven et totalt afslappet forhold til penge. Jeg erindrer, når han med sin tyske accent sagde til toldassistent Rugh under fortoldninger: »Her skal De se hr. Rugh en ganske billig ketcher, jeg har fået fra London. Jeg kan ikke få en sådan ketcher her i landet, den koster kun 500 kr, og når man skal spille i turnering, skal man jo have noget, man kan spille med.« Eller ved en anden lejlighed: »Her er en meget billig sok også fra London. Den koster kun 32 kr og fås ikke i Danmark.« For forståelsen må anføres, at en førsteklases tennisketcher dengang kunne købes for 30-40 kr, hvilket var en halv månedsløn for en toldelev. Et par sokker kunne erhverves for 1 kr 25 øre. Ja det med proportionerne var noget, der lå greven fjernt.

Han kom ofte sammen med flotte kvinder. Monica Wichfeld fra Engestofte sås undertiden i hans selskab. Når hun og greven havde været på toldkamret, kunne vi mærke hendes parfume i flere dage derefter. Monica Wichfeld døde i tysk tugthus under anden verdenskrig. Hun var en stor personlighed og en uforfærdet kvinde. Flere ting kunne berettes om grev Curt, som han i daglig tale kaldtes. En ting har jeg dog klart i erindring. I flere år kørte han i en Fiat 501, som jo ellers var en ganske flot vogn. Der på egnen var kun yderligere to af samme slags, og de tilhørte begge et par af byens matadorer nemlig hestehandler Andreas Knudsen og læge Poul Haagen. Men så dukkede greven pludselig op i en engelsk indregistreret Rolls Royce. En lang

tid så politiet gennem fingre med kørselen på udenlandske nummerplader, men forlangte den så indregistreret her i landet. I den anledning skulle den først afgiftsberigtiges hos toldvæsenet, og den afgiftspligtige værdi skulle fastsættes ved vurdering af toldvæsenets særlige vurderingsnævn, der dengang bestod af inspektør Helge Smith fra tobaksbeskatningen og to københavnske ingeniører Smitto og Kornbeck. Sidstnævnte var ligesom greven en ganske frisk og flot mand, og han var vistnok den af nævnet, der havde mest forstand på motorkøretøjer - i hvert fald vidste han, hvordan de skulle køres. Greven blev så på en bestemt dag tilsagt til at fremstille Rolls Roycen ved toldkamret i Saksøbing, hvor vurderingsnævnet ville være til stede. Da alle parter havde indfundet sig, husker jeg tydeligt, at ingeniør Kornbeck spurgte, om vognen kunne køre, hvilket greven bekræftede. Ingeniøren steg derefter ind på førersædet, startede og pokker tog ved ham op ad Brogade. Da var det ligesom greven et øjeblik tabte fatningen. Det havde han vist ikke ventet, at fremmede sådan uden videre og nærmere instruktion kunne køre en så avanceret vogn. Da ingeniøren kort efter i fin stil vendte tilbage, havde grev Curt dog atter situationen under kontrol.

Blandt andre personligheder i Saksøbing mindes jeg murermester Topp. Han havde murerarbejdet, når der skulle laves lidt ved toldkammerbygningen. Hans største fornøjelse var at drille toldforvalter Bang med, hvor let det var at smugle ude ved Stensøre, der ligger på den østlige side af Saksøbing fjord. En dag, da toldforvalteren følte sig særlig trængt, husker jeg, at han fyrede denne af: »Og så må De huske hr. Topp, at vi har Løje gående derude med sin lange kikkert«. Så opløstes det hele i grin, for vi vidste alle, at det meste Løje, som var lods og toldopsynsmand, kiggede i, når han ikke var ude at lodse, det var romflasken.

Øl- og Spiritusbeskatningen III

Flere oplevelser i rejsetjenesten

Af Henry G. Petersen

Min gamle chef (og ven), overtoldinspektør Kroman, brugte ikke sjældent det mundheld om restauratører: »Det er et særligt folkefærd«. Det skulle forstås som noget positivt og er så sandt, som det er sagt. Bevares, vi mødte da nogle hårde halse iblandt, men det hørte til sjældenhederne. Langt de fleste af de hundreder af restauratører, vi mødte, var venlige og fremkommelige mennesker. De var også gæstfri, men bød aldrig på noget uden at betyde, at det ikke måtte opfattes som bestikkelse. Alligevel sagde vi konsekvent nej tak undtagen i sådanne tilfælde, hvor det ville have været ligefrem uhøfligt at sige nej tak til en kop kaffe.

Vi lærte at afpasse vor optræden efter restauratørens temperament og tog de mest vidtgående hensyn til, at han oftest var i klemme, men skulle galt være, kunne vi også godt blive barske. Vi lagde megen vægt på at komme på talefod med restauratøren. Så var det hele straks lettere, også hvis vi senere skulle tale sammen om alvorlige ting. Det kunne være spændende nok - som engang i Horsens - på forhånd at have fået at vide, at den restauratør, vi skulle besøge (i Danmarks højst beliggende stationsby), var helt umulig at have med at gøre. I sådanne situationer lagde vi aldrig planer, men lod tingene udvikle sig, som de kunne.

Her gik jeg dog efter aftale med kollegerne alene ind i restaurationen. De to andre skulle følge efter, når der var gået en halv snes minutter. Jeg traf en servitrice og meddelte, hvem jeg var, og at jeg gerne ville tale med restauratøren, som hun derefter gik for at hente. Heldigvis var der i et tilstødende lokale en temmelig stor maleri-

samling og deriblandt et par billeder af kunstnere, som jeg kendte. Så optaget var jeg (eller lod jeg til at være) af at se på malerier, at jeg slet ikke hørte restauratøren komme. Nå ja, det måtte han meget undskylde, men jeg var blevet så betaget af hans samling og navnlig af nogle malerier af en bestemt kunstner, som jeg selv havde et par billeder af - men det var jo egentlig ikke det, jeg var kommet for. Om lidt kom der et par kolleger, og så ville vi gerne have lov til at se på hans regnskaber. Vi snakkede lidt mere om malerier, og eftersynet forløb uden mislyd, også da vi sent om eftermiddagen skulle afslutte en mindre afgifts-

Overtoldinspektør Johan Kroman (1895-1962) (Toldmuseet).

sag. Jeg har senere spurgt mig selv, om det var en utilbørlig eller lumpen fremgangsmåde, jeg havde anvendt, men er kommet til det resultat, at det var det ikke. Og så ser jeg helt bort fra, at malerier virkelig interesserer mig.

En anden ting, vi lagde megen vægt på, var åbenhed og redelighed under hele vor vanskelige færd, både i eftersynsfasen og ved sagsfremstillingen. Vi foretog os aldrig noget, der senere med rette kunne bebrejdes os, og konstaterede vi nedskrivninger i den daglige omsætning, tog vi revl og krat med, de store beløb som de små, og redegjorde yderligere for dage, hvor ingen urigtighed kunne påvises. Bemærkede vi forhold, der kunne tale til gunst for den pågældende, kom de også frem, og udfærdigede vi forligserklæringer, blev tingene meget indgående drøftet og udformet. Det var noget helt naturligt for os, men det gjorde indtryk, og det gjorde det muligt for os senere hen i nævn og ret med god samvittighed at afvise de angreb og beskyldninger, vi sommetider kom ud for.

Esbjerg

I Esbjerg kom vi fra 1957 og fremefter i alt 21 gange og afsluttede vel lige så mange sager af forskellig karat. Det var et dejligt sted at komme, en rask og livlig by, et godt og billigt hotel, gode kollegiale og arbejdsmæssige forhold og en flink chef i toldinspektør Otto Jørgensen. Vi blev efter nogen tid klar over, at det var vore kolleger i afgiftskontrollen, der havde gennemtruffet, at vi blev tilkaldt. Lederen af kontrollen, en vicetoldinspektør med et herligt tilnavn, var ikke meget for, at vi kom over og blandede os, og derfor havde han til vor første opgave udtaget en ret stor og pæn virksomhed med almindelig restaurant, danserestaurant og bar, hvor han var næsten 100 pct sikker på, at der ikke var noget at komme efter.

Det vidste vi naturligvis ikke noget om, da vi ved 11-tiden om formiddagen hen-

vendte os i restauranten, hvor en tjener, der var i færd med at gøre den foregående dags salg op, meddelte os, at restauranten endnu ikke var stået op. Vi henvendte os derfor i privatboligen på 1. sal, hvor vi over for restauratørens frue udbad os hendes mands tilstedeværelse under eftersynet. Da der var gået en rum tid, uden at restauratøren havde vist sig, og da vi i mellemtiden havde konstateret, at der foretoges særskilt afregning af tjenerpersonalets forbrug af øl mm, at restauratørens eget forbrug blev holdt uden for afregningen, og at der ved siden af den ordinære, færdiggjorte afregning forelå en ekstraafregning på 21 glas whisky, som tjeneren uden held forsøgte at stikke i lommen, henvendte vi os påny på 1. sal og udbad os virksomhedens regnskaber stillet til rådighed.

Her mødte vi den mest ubeherskede restauratør, vi nogensinde kom ud for. Han var netop færdig med sit morgentoilette og søgte helt ude af sig selv at få eftersynet udsat til et senere tidspunkt, hvad vi ikke på det allerede foreliggende grundlag kunne gå med til. Efterhånden lykkedes det omend under idelige mishagsyttringer fra restauratørens side at få eftersynet gennemført, dels i selve virksomheden, dels på 1. sal, hvor regnskaberne førtes og opbevaredes. Det var ellers en pæn mand af den »fine« restauratørtype, velklædt og velsoigneret, jeg ser ham endnu for mig i sin fine, hvide skjorte ved morgenbordet med en halv grapefrugt. Vi kom efterhånden på talefod med ham, og han undskyldte sin hidtidige opførsel, hvorefter vi i bedste forståelse kunne afslutte vore undersøgelser. Der var en hel del at påtale med hensyn til regnskabsførelsen og opbevaringspligten. Der var heller ikke som påbudt ophængt prislister i virksomheden, hvilket var særlig vigtigt, når der som her gjaldt forskellige serveringspriser i restaurantens tre afdelinger.

I beholdningen af stærke drikke fandtes en del detailindkøbte flasker spiritus og enkelte ubanderolerede flasker whisky. Ved

hjælp af det under eftersynet tilvejebragte regnskabsmateriale, herunder et antal »kreditsedler«, konstateredes umiddelbart neskrivning af den afgiftspligtige omsætning. Allerede ved eftersynets afslutning erkendte restauratøren skriftligt, at han havde holdt en del af sin afgiftspligtige omsætning uden for afgiftsregnskabet og foretaget inddækning heraf ved hjælp af detailindkøbte eller privatindkøbte stærke drikke samt ved hjælp af indsmuglede varer, som han havde fået tilbudt og købt af ukendte søfolk, og endelig ved hjælp af et »overskud«, der var fremkommet ved udskænkningen og ved manipuleringer med regnskabsførelsen.

Det passede åbenbart ikke »Søren Vestenvind«, at vi allerede samme aften kom hjem med en sag på 10-15.000 kr i afgiftsunddragelse i den skudsikre virksomhed. Vi havde ikke alene en erklæring fra restauratøren, men også fra de to tjenere som vi omgående havde opsøgt på deres bopæl, og som havde erkendt deres medvirken og medviden. Under gennemgangen af regnskabsmaterialet fandt vi nogle meget fint og omhyggeligt udførte talopstillinger, som vi identificerede som regnskab over tilgang og forbrug af øl, og som ved et nærmere studium viste, at restauratøren daglig foretog nogle særlige manipuleringer med ølomsætningen, hvorved der uden rettelse af det samlede omsætningsbeløb for ølsalget ved konvertering af øl fra lavere til højere serveringspriser fremkom et antal flasker, som således havde været til rådighed som en slags overskud. Det havde vi ikke set før, og det var da også kun en detalje.

Nogle dage efter gennemgik vi det fremdragne bevismateriale med restauratøren, som efter sin bedste overbevisning anlog den ikke afgiftsberigtigede omsætning til ca 50.000 kr, hvilket svarede til vort skøn og et afgiftskrav på godt 12.000 kr. Vi gjorde som sædvanlig og heldigvis meget ud af bevisførelsen, for den skulle vi få

meget besvær med i retten, hvor både restauratør og tjenere løb fra det hele, og hvor vi i to omgange måtte afgive skriftlige indlæg til en lokal landsretssagførers skriftlige påstande og til en retsbogsudskrift. Det var i denne sag, vi bogstavelig talt måtte kæmpe os frem og ligefrem måtte føle os som dem, der havde begået noget ulovligt. Anklageren var ikke meget bevendt, og dommeren var værre end forsvareren, men restauratøren var altså også en pæn mand i byen.

Der knytter sig endnu en lille erindring til denne sag, som vi gjorde færdig i Esbjerg en aftenstund og til kollegernes udelte rædsel straks sendte hjem til Dorthe Sørensen til skrivning - uden at vicedomsinspektøren havde set den. Den samme vicedomsinspektør kom vi da ellers meget godt ud af det med, men han blev aldrig helt glad for os, og vi lavede faktisk temmelig mange gode sager i Esbjerg.

Da vi havde afleveret fem af slagsen, alle i fineste orden og med forlig, der var vedstået over for toldinspektøren, blev jeg en eftermiddag kaldt op til toldinspektør Otto Jørgensen og mødte endelig her det spørgsmål, som jeg egentlig havde ventet på i flere år, men endnu ikke havde været præsenteret for.

Otto Jørgensen ville ikke på nogen måde kritisere vort arbejde, tværtimod udtalte han sig meget anerkendende herom, men han havde undertiden følt sig lidt mærkelig til mode og ligesom sat ud af spillet, når vi gang på gang afleverede et fait accompli, hvor hans opgave blot var at ekspedere noget, der var lavet færdigt, og som han altså ingen indflydelse havde på.

Jeg måtte naturligvis give ham ret og sagde noget om, at jeg nok ville have reageret på samme måde, hvis jeg havde været chefen. På den anden side måtte jeg holde for, at arbejdsformen havde vist sig praktisk, og at jeg jo i øvrigt havde allerhøjeste bemyndigelse til at bruge den, når dette skønnedes opportunt. Vi forudsatte, at

vort resultat blev lagt til grund for toldvæsenets ansættelse, og dermed overtog toldinspektøren naturligvis ansvaret, men sagerne var sandelig også udført i bevidstheden om vort ansvar over for ham, og forliget var da endelig også gennemgået og vedstået over for toldinspektøren, forinden ansættelsen blev foretaget. Jeg nævnte vist også, at afgiftsnævnet aldrig havde haft bemærkninger til disse forligssager, og heller aldrig havde underkendt dem.

Samtalen, der var ført i al fordragelighed, sluttede med, at jeg - rent tilfældigt - kunne meddele Otto Jørgensen, at den næste sag, der var på beddingen, ville blive afsluttet uden forlig. Vi arbejdede nemlig

på dette tidspunkt med en ret vanskelig sag, hvor der foruden de sædvanlige undragelser af afgiften af detailindkøbte stærke drikke til »privat« brug og traktament var et problem om den afgiftspligtige værdi af den fuselfri akvavit, der anvendtes til »halve kaffe«, dvs en halv kop kaffe og en snaps.

Det er som bekendt en meget almindelig drik på Vestkysten. Man lægger en 10-øre på bunden af koppen, skænker kaffe i, til man ikke kan se 10-øren og hælder snaps oveni, til man kan se 10-øren igen. Det gjorde man nu ikke i denne restaurant, man serverede ½ kaffe for 1 kr 50 øre og bogførte 50 øre for kaffen og 1 kr for snap-

Toldkammerbygningen i Esbjerg, der var i brug indtil sommeren 1984, er opført i 1897, mens tilbygningen blev taget i brug 1957 (foto 1964, Toldmuseet).

sen, mens prislisterprisen for akvavit var 1 kr 50 øre (der var ikke nogen prislisterpris for fuselfri akvavit, der er og var lidt billigere i indkøb end rød Ålborg). Ved hjælp af nogle prøveindkøb, gennemgang af et enormt bonmateriale fra kasseapparatet og sammenligning med kaffepreisen i 14 andre restauranter lykkedes det os at føre bevis for, at kaffen kun repræsenterede en omsætningsværdi af 25 øre, og at snapsen var bogført med 25 øre for lidt. Det kunne lyde af ingenting, men ganget op med det antal kaffepuncher, der daglig blev serveret i denne restaurant, blev der tale om et betydeligt beløb.

I denne sag indgik vi ikke på noget forlig, men vi redegjorde naturligvis i rapporten for vort skøn om afgiftsunddragelsens omfang, således som det fremtrådte efter indgående drøftelser med restauratørens advokat, en tidligere fuldmægtig i tolddepartementet.

Da vi næste gang kom til Esbjerg, meddelte toldinspektøren, at han gerne så, at vi afleverede sagerne, som vi hidtil havde gjort, hvilket vi opfattede som en anerkendelse. Vi havde i øvrigt stor respekt for Otto Jørgensen, som var en dygtig og meget flittig chef. Han viste mig engang, hvad han lavede i ledige stunder, nemlig komplette, kronologiske samlinger af love og andre bestemmelser inden for hvert enkelt afgiftsområde, om det så var afgiften på dyrkning af tobak, som forlængst var ophørt. Jeg har undertiden tænkt på, om dette historisk værdifulde værk ikke burde have været i Toldbiblioteket?

Under arbejdet med en række restauratorer i Esbjerg og omegn bemærkede vi gang på gang flasker med spiritus, navnlig likører, der var uden banderole, hvilket kunne skyldes - som forklaret af flere restauratorer - at banderolerne var faldet af under flaskernes opbevaring i køleskabet. Flaskerne stammede alle fra den lokale vinhandler, som vi derfor mere for en ordens skyld henvendte os til, men også fordi den

pågældende to gange tidligere havde gjort sig skyldig i afgiftsunddragelse og gravende overtrædelse af kontrolforskrifterne.

Under dette og et følgende eftersyn konstateredes i forbindelse med laboratorieundersøgelser på ny grove overtrædelser af såvel afgifts- som kontrolloven, nemlig en betydelig afgiftsunddragelse, forvanskning af oplysningsregnskabet og fremstilling af diverse likører med alkoholindhold der lå fra 12,6 til 3,2 pct under den angivne styrke, anvendelse af ikke anordningsmæssigt banderoleklister og meget andet. Vi besluttede derfor at tilkalde assistance fra vinhandlerkontrollen i Inspektoratet for Øl- og Spiritusbeskatningen for at foretage en tilbundsgående undersøgelse af virksomhedens forhold.

Assistancen kom, og vi henvendte os (5 mand i alt) en formiddag i vinhandelen, hvor en repræsentant, som vi kendte fra tidligere eftersyn, oplyste, at vinhandleren var syg, og sønnen var på forretningsrejse (vi fandt senere ud af, at sønnen bare var stukket af). Repræsentanten, der erklærede, at han intet kendte til forholdene i kælderen, hvor fustagevarerne opbevaredes, medvirkede herefter ved optællingen af flaskevarerne i stueetagen og af banderolerne og ved den toldplombering af adgangen til kælderlokalerne, som vi efter omstændighederne fandt påkrævet.

Efter aftale genoptoges eftersynet den følgende morgen, hvor vinhandleren og hans søn var til stede. Hvis man ikke kendte kontrolloven i forvejen, fik man i hvert fald ved dette daglange eftersyn oprisket alt, hvad der kunne overtrædes af denne lovs bestemmelser. Der herskede en ganske urimelig uorden i lageret. Rumkort var ikke anvendt på fustagerne, og var der endelig en angivelse af indholdet, var dette noget helt andet. Alkoholstyrken af visse graduale spirituousa lå under det angivne. Der fandtes et ret betydeligt antal flasker ubanderoleret vin, der ikke figurerede i kontrol-

lovsregnskabet. I et aflåset skab, som vinhandleren vægrede sig ved at åbne, fandtes 27 flasker ubanderoleret, indsmuglet spiritus og vin samt nogle liter spiritus i uetiketterede beholdere. Hverken tapperegnskab eller banderoleringsregnskabet var ført for længere tid, forsæringsanmeldelser forelå ikke for de sidste måneder. Både tappe-regnskab og banderoleringsregnskab viste sig i det omfang, det forelå, at være konstrueret, i beholdningen af banderoler var der en betydelig manco og for visse spiritusbanderoler et overskud.

I det ubanderolerede lager af vin konstateredes en manco svarende til ca 10.000 kr i literafgift, og i det ubanderolerede lager af spiritus en manco, svarende til ca 4.000 kr i omsætningsafgift. Den som følge af for lave alkoholstyrker opgjorte merfremstilling af i alt 465 l spiritus svarede til en unddraget omsætningsafgift på ca 9.000 kr, kontrolberegningen af omsætningsafgiften af spiritus på grundlag af lagermancoen og mancoen i banderoler svarede til ca 6.500 kr. Told og afgifter af indsmuglede varer opgjordes til ca 500 kr. Det var med andre ord en ordentlig omgang. Vinhandleren blev tilpligtet at tilsvare de undtagne afgifter mv, ca 30.000 kr, og fik en alvorlig bøde i retten, jeg husker ikke størrelsen, men hvad værre var, han mistede sin kontrollovstilladelse og måtte altså ophøre med at drive vinhandel.

Det øvrige Jylland

Vi kom vidt omkring i det udstrakte Esbjerg tolddistrikt og gennemgik et ret anseeligt antal sager med restauratører og depoter, hvoraf en var lidt pinlig, da restauratøren var broder til en daværende toldforvalter. På Fanø havde vi også ærinde til hotel »Kongen af Danmark«, og det blev en besynderlig oplevelse. Det store og i sin tid meget fornemme hotel henlå øde og forladt som et hus på prærien. Vi traf ikke et menneske, døre og vinduer stod åbne og huggede for vinden. Overalt flød det med servi-

ce, duge og flasker, som var man flygtet derfra. Sengene stod uredde, som gæsterne havde forladt dem, og sengetøj og håndklæder flød på gangene.

Noget anderledes så der ud på en stor, landskendt kro inde midt på heden, hvor der findes en stor, plantet skov med bøge- og andre skovtræer. Vi blev ført dertil af nogle jagttagelser på Slotsmøllens Bryggerier i Kolding om leverancer af »løst øl« og blev modtaget af kromanden med et »Go'daw og walkommen hertil« og ført rundt i den elegante restaurant, der kunne måle sig med de flotteste i København, og gennem værelsesafdelingerne, der svarede hertil. Kromanden erkendte beredvilligt, at han havde indkøbt øl uden ledsagelse af følgeseddel, men det var anvendt i det af ham drevne landbrug, hvilket var troligt nok. Vi sagde, at det måtte han ikke, og så indgik han uden videre vrøvl på at betale et par tusinde kroner i afgift og slap i øvrigt med en mindre administrativ bøde.

I forbindelse med arbejdet i Esbjerg foretog vi nogle gange afstikkere til Varde, hvor vor gamle ven fra Nykøbing F, K A L Børre var blevet toldforvalter og gerne så vort tidligere samarbejde genoptaget. Børre var en hyggelig fyr, og han og hans kone var meget gæstfri, så vi blev i tidens løb ikke så få gange inviteret til middag i deres hyggelige hjem. En af de første gange, dette skete, eller måske var det den første gang, kom jeg under den almindelige snak til at sige, at en af min livretter fra barndommen var norsk øllebrød, men at det aldrig var lykkedes mig at formå min kone til at lave norsk øllebrød, som hun ikke selv kunne fordrage. De gange, vi derefter spiste middag hos Børre's, var forretten hver gang norsk øllebrød, et rørende træk, som jeg aldrig skal glemme.

Det var faktisk i Varde, jeg første gang oplevede begrebet »halve kaffe« og noget om omfanget af dette nydelsesmiddel på Vestkysten. Vi var så stolte af en regning, vi havde i fidusmappen fra en beværtning i

Varde, lydende bl a på 68 snaps. Det var efter vore hidtidige begreber mange på een regning og måtte absolut være et godt kontrolmiddel. Derfor startede vi vort virke i Varde i den pågældende beværtning, hvor vi straks fra starten blev slået ud af den kendsgerning, at der på den dag, som regningen var fra, var bogført 248 glas snaps, hvilket i øvrigt var en ganske almindelig størrelsesorden for det dagligt bogførte salg af akvavit.

Alligevel fik vi meget hurtigt på fornemelsen, at der blev snydt i virksomheden, der blev drevet af mand og kone med lejlighedsvis fremmed hjælp. Afgiftsregnskabet var ikke ajourført, og af regnskab over salget forelå kun kassestrimler og bons fra kasseapparatet. De opgørelser, der var afleveret af servitricen eller udfærdiget til brug ved førelsen af salgsregnskabet, var bortkastet, og det viste sig at være gjort grundigt.

Nu gav vi sjældent op, men vi var ikke særlig optimistiske, da vi drog hjem til toldkamret med de forefundne kassebilag og et par papæsker fyldt med kassestrimler og boner og med en forklaring om, at hver enkelt servering blev slået ind på kasseapparatet, der havde fem varetællere. Vi havde dog også med os nogle detailprismærkede vin- og spiritusflasker, og på vejen hjem til toldkamret henvendte vi os til restauratørens sædvanlige købmand, hvor det hurtigt konstateredes, at flaskerne stammede fra hans forretning, og hvor vi kom i besiddelse af nogle udskrevne kontrabøger med restauratøren. Af disse kontrabøger fremgik en række indkøb af stærke drikke, der undertiden var søgt camoufleret, og som bestyrkede os i vor mistanke.

Sent på aftenen sad vi med disse beviser for ikke bogførte detailindkøb af stærke drikke og en række indicier for, at der var manipuleret med omsætningen, kassestrimlerne passede kun sjældent sammen i afrivningen, nogle notater tydede på, at af-

giftspligtig omsætning var flyttet til afgiftsfri omsætning, sammentællingen af nogle måneders kassestrimler viste ved sammenholdelse med kasseregnskabet udsving til begge sider, men alt dette var ikke nok til at bygge en sag på.

Så var det, vi ved midnatstid fandt på det, som det var hensigten at fortælle med denne historie. Vi lagde en tilfældig månedens kassestrimler, der forelå i ruller, udstrakt hen over et skrivebord i datoorden, så de hængte ned på begge sider. Vi vidste ikke, hvad der kunne komme ud af dette, men festligt så det ud, og pludselig fandt vi det bevis, der den følgende dag førte til restauratørens erkendelse af, at han havde slået en del af kassestrimlerne om og derved holdt en ret betydelig omsætning, navnlig af akvavit, uden for afgiftsregnskabet.

Op hvad var det så, vi pludselig fik øje på? Vi så en rød stribe på kassestrimlen for den 20. i måneden, ingen stribe for den 21. 22. 23, rød stribe igen for den 24. og ingen for de følgende dage. Vi vidste, at en kasserulle de sidste par meter er forsynet med en rød vandfarve-stribe i midten for at varsko om, at rullen nu snart er opbrugt. Altså var det bevist, at de mellem de røde kassestrimler liggende hvide kassestrimler var slået om. Vi havde næsten ondt af restauratøren og hans kone, for det havde været et enormt arbejde at slå disse meterlange kassestrimler om.

Vi var ikke så mange gange i Varde, men vi afsluttede en 4-5 mellemstore sager, hvoraf en var nok så tragisk for restauratøren. Han havde nemlig glemt at smide regnskaberne for sin tidligere restaurationsvirksomhed væk, så der blev sag både på Varde-virksomheden og på en kro i Silkeborg tolddistrikt.

På visse tidspunkter verserede så mange retssager rundt om i landet, at vi måtte tilrettelægge vore ture mere efter retsmøderne end efter vort eget hoved, og derfor tilbagelagde vi adskillige gange den skønne

tur fra Lemvig til Esbjerg over Hvide Sande og Nymindesø, hvor vi tog os tid til at kigge lidt på de for os særprægede omgivelser. På en af disse ture besøgte vi efter anmodning toldforvalter H A M Iversen i Ringkøbing, som havde hørt om vore meriter i Lemvig og gerne ville have os til at se på forholdene i Ringkøbing tolddistrikt, i hvis nordlige del der også fandtes »tørlagte« områder. Da sagerne fra Lemvigområdet måtte antages at være kendt på egnen, greb vi tingene lidt anderledes an i Ringkøbing, idet vi som led i kontrollen med afsætningen af stærkt øl og mineralvand fra de ved Ringkøbing toldkammer anmeldte depoter og mineralvandsfabrikker straks iværksatte en skriftlig henvendelse til ca 400 aftagere af de nævnte varer med anmodning om at få tilstillet samtlige følgesedler over de i året 1960 modtagne le-

verancer af øl og mineralvand fra de pågældende engrosleverandører.

Henvendelserne gav et overvældende godt resultat, og med dette materiale i hånden indledte vi en nærmere undersøgelse af de tre større depoter i byen, mens vi overlod kontrollen af mineralvandsfabrikkerne til toldkammeret, og så gentog historien fra Lemvig sig, omend i mindre omfang. Det største af depoterne havde i det undersøgte år i mere end 300 tilfælde påført detailhandlers kundekort (oplysningsregnskab) mere øl, end der var leveret, nemlig ca 25.000 flasker, hvortil kom et lignende kvantum, for hvilket der ikke forelå noget regnskab. Det samme gjaldt i mindre omfang to andre depoter. Det uplacerede øl - og for det største af depoterne vedkommende tillige ret betydelige mængder akvavit og andre stærke drikke, leveret fra en

Toldkammerbygningen i Randers, der er opført i 1878-79 og nedrevet i 1965 (Toldmuseet).

søns købmandsforretning - var solgt til restauratører i og uden for Ringkøbing og til kunder i de »tørslagte« områder. Dette redegjorde vi for i de sager, der blev rejst mod de pågældende depoter, og hvad der videre måtte findes anledning til at foretage med hensyn til de begåede overtrædelser af næringslovgivningen, overlod vi til politiet.

Direkte ud af disse undersøgelser opstod - foruden sagerne mod depoterne - i alt fem restaurationssager, hvoraf en var interessant. Den drejede sig nemlig om et afholdshotel i en lille by syd for Ringkøbing, der ikke som påbudt ved skiltning markerede sig som afholdshotel, men som hotel, og som i hvert fald i nogle år havde været drevet, som om der forelå bevilling til udskænkning af stærke drikke. For denne virksomhed kunne der ikke af toldvæsenet foretages en skønsmæssig ansættelse af afgiftstilsvaret, og restauratøren blev derfor i retten tilpligtet at betale et afgiftsbeløb på ca 12.000 kr, hvilket var i overensstemmelse med vort skøn. Bøden for overtrædelse af afgifts- og beværterlovgivningen blev fastsat til 6.000 kr, hvilket faktisk var for lavt, men vi var jo ude på det yderste af Vestjylland, og man akkviescerede ved afgørelsen.

Randers husker jeg for en ganske besynderlig episode, som godt kan omtales nu. Toldinspektør Cortzen ringede en dag i 1956 og spurgte, om vi ville komme til Randers et par dage, han ville reservere værelser til os og møde os på banegården. Det lød jo mærkeligt, men jeg ville da gerne en tur til Randers, hvor min gamle ven E A Didriksen var toldkontrollør. Det var midt om vinteren, og Heinrich Petersen og jeg tog med toget, der ankom til Randers ved aftenstide. Vi blev på stationen modtaget af toldinspektør Cortzen, toldkontrollør Martin Rotne (en bror til toldinspektør Einar Rotne) og en kollega mere og fulgt til vore værelser på et nærliggende hotel, hvor mysteriet blev løst for lukkede døre.

Toldinspektøren ville gerne have, om vi næste morgen - inden vi kom på toldkammeret - ville foretage eftersyn i en bestemt restaurationsvirksomhed. En kollega, som jeg godt kendte fra hans tidligere tjeneste i inspektoratet, og som mentes at have en vis tilknytning til den pågældende restaurant,

Sven Aage Cortzen (1891-1973), der var toldinspektør i Randers fra 1947 til 1961, fotograferet 1942 i galla.

måtte intet vide om vor ankomst, førend eftersynet var foretaget! Vi mødtes som aftalt næste morgen med en kollega fra Randers og foretog det ønskede eftersyn, hvorunder vi ret hurtigt konstaterede afgiftsunddragelse under medvirken af en købmand, der blev inddraget i sagen. Et par dage efter kunne sagen i overværelse af toldinspektøren afsluttes forligsmæssigt.

Der blev tid til endnu et par sager, og senere vendte vi endnu engang tilbage til Randers, hvor vi bl a foretog en dybtgående undersøgelse af et større ødepots regnskabsførelse. Der var tilgået et nabotoldsted oplysning om, at der af det pågældende depots salgschauffør var tilbudt en restauratør i landdistriktet »løst øl«, så vi gjorde et stort nummer ud af undersøgelsen, der viste et i bund og grund forvansket oplysningsregnskab, hvilket var sket ved, at der på gennemskrifterne af følgesedler til detailhandlere, der de pågældende dage ikke have fået leveret øl, var tilføjet hundreder og atter hundreder af kasser øl, der altså skulle se ud, som om de var leveret til de pågældende detailhandlere. Der var ingen tvivl om, hvad der var sket, men trods indgående undersøgelser fandt vi ingen af de sædvanlige beviser for leverancer af »løst øl« - jo, fem år tilbage i tiden fandt vi dem for tre restaurationsvirksomheder, der alle var nedlagt eller havde skiftet ejer. Vi måtte nøjes med at aflægge rapport og indstille til en alvorlig ordensbøde.

Fyn

Vi opererede en del i de fynske småbyer, Middelfart, som vi besøgte 13 gange, Børglum 5 gange, Fåborg 8 gange, Assens og Nyborg et par gange hver. Det blev til et ganske pænt antal større og mindre almindelige sager, under hvis opklaring der dog indtraf et par bemærkelsesværdige episoder.

I en kro på landet i Middelfart toldkammerets distrikt erklærede kromanden, der til lige var snedker og bedemand, at han ikke

førte noget som helst regnskab og ikke havde opbevaret bilag af nogen art. Vi troede ikke på ham, men han fastholdt sin forklaring, og på et spørgsmål om, hvordan han havde kunnet afgive selvangivelse uden regnskab, forklarede han, at det ordnede kælderen. Vi gav som sædvanlig ikke op uden videre og nåede under vort eftersyn omsider op på loftet, hvor vi - inden vi nåede frem til fem ligkister i baggrunden - i en kommode fandt skufferne proppet med regnskabsmateriale, nok til at vi på stedet kunne konstatere afgiftsunddragelse og finde frem til en passende afgørelse af sagen.

Da forliget var indgået, spurgte kromanden, om han så kom i avisen igen. Igen? Ja, om vi ikke vidste, at han havde været i alle landets aviser, ja, sågar i en del af verdens-ugepressen. Det vidste vi ikke, og så fortalte han, at kirken, der traditionen tro lå lige i nærheden af kroen, for et par år siden havde fået lagt ny løber på midtergangen. Den gamle, røde kokosløber lå så i nogen tid i våbenhuset og fyldte op, og en dag havde præsten spurgt kromanden, om han ikke kunne bruge den til noget, for så måtte han gerne tage den. Og det var altså det kokostæppe, vi stod på i krostuen. En af menighedsrødderne havde opdaget, hvor den tidligere kirkeløber var havnet, og det var dog for galt, og så gik den vilde jagt, først i den lille by og i den lokale presse, så i de store aviser og endelig i visse af de udenlandske ugeblade. Vi så lidt på kokostæppet, der var syet sammen af kirkeløberne. Det lignede alle andre røde kokostæpper og gjorde god nytte på stedet.

Vi måtte fortælle kromanden, at afgifts-sager, der blev afgjort i retten, meget ofte kom i den lokale presse. På vejen hjem til Middelfart kørte vi forbi kommunekontoret og bankede på. Kælderen var ikke gået hjem, men han var ikke meget for at udlevere kromandens selvangivelser for de sidste 3 år, som vi bad om, så vi måtte frem med loven og profeterne og fik så selvangi-

velserne mod behørig kvittering. Det var i 1956. Selvangivelserne var ganske ens og indeholdt foruden kromandens navn og adresse og hans underskrift kun 2 tal, nemlig i rubrikken for skattepligtig indkomst 5.000 kr og i rubrikken for formue et stort rundt 0, begge angivelser skrevet af kæmneren. Kromandens forklaring var altså rigtig nok. Vi lagde selvangivelserne frem som bilag til rapporten og må formode, at kæmneren har fået et og andet at vide om skattelovgivningen, som også dengang gjaldt ude på landet. Det var for resten Heinrich Petersen, der var med på denne tur.

For så vidt angår en anden og større kro på Midtfyn, var der egentlig ikke noget særligt at berette om selve sagen, der blev ret stor beløbsmæssigt, men opklaringen bød på lidt mere arbejde end sædvanligt med indhentning af regninger fra forskellige virksomheder og myndigheder, der havde gæstet kroen. Det var her, den kvindelige restauratør levede sammen med en sven-sker, der optrådte som altnuligmand. Hun fortalte selv, at han var kommet til kroen en aftenstund for dengang 20 år siden, og så var han bare blevet der.

Det pudsige i denne sag indtraf i retten i Middelfart, hvor strafansvaret skulle afgøres. Imod sædvane havde politiet, her den lokale landbetjent, foretaget en egentlig forundersøgelse som grundlag for anklageskriftet, og han fremlagde sejrstolt et antal gæsteregninger, som han i samråd med restauratøren havde fremskaffet, og hvis serveringer af stærke drikke alle kunne være indeholdt i den på de pågældende dage bogførte omsætning. De skulle tjene til at forringe værdien af vor bevisførelse, der som nævnt til en vis grad byggede på gæsteregninger, der alle viste, at serverede stærke drikke var holdt uden for afgiftsregnskabet.

På begæring fik jeg regningerne og afgiftsregnskabet udleveret under retsmødet og konstaterede hurtigt, at det forholdt sig

som påstået, hvilket jeg meddelte dommeren, men jeg tilføjede noget, som vakte munterhed i retten, undtagen hos politiet og tiltalte, nemlig at alle de nu fremlagte regninger hidrørte fra tiden *efter* vort eftersyn, og at politiet da vel ikke - så lidt som vi - havde regnet med, at urigtighederne ville fortsætte. Det var en meget slukøret landbetjent, der tog dette til efterretning. Han var tilsyneladende en god bekendt af krokonen.

Det var på Syd-fyn, vi traf hotelejerer, der kendte finansministeren - det var dengang Kampmann. Den pågældende drev byens store og pæne hotel og om sommeren tillige en restaurant nær vandet. Vi kendte begge virksomheder, havde nogle gange boet på hotellet, hvor vi også spiste, når vi inviterede toldforvalter Svane til Middag. Svane, som vi holdt så meget af, var nylig blevet enkemand og havde siden da ikke fået noget ordentligt at spise, efter hvad min gamle ven, Svava Olsen, fortalte os.

Toldforvalter Hans Albert Svane (f. 1888) og overtoldassistent, senere distriktstoldchef Thor-kild Svava Olsen (f. 1914) samt en yngre kollega ved Fåborg toldkammer.

Nu var der ingen grund til at tro, at hotelejerne skulle have gjort sig skyldig i noget særlig ulovligt, men vi var på vor færd kommet under vejr med, at han i sommersæsonen tilbragte sine aftener på strandrestauranten sammen med familie og bekendte, og at hans ret store forbrug af stærke drikke til traktement og eget forbrug derude ikke blev beskattet. Vi havde også, men tilfældigt, under et aftenbesøg i restauranten bemærket os hans stambord på verandaen.

Konsekvente som vi var, henvendte vi os en sommerdag på hotellet og foretog et almindeligt eftersyn af restaurant, regnskaber og beholdning uden at finde anledning til en dyberegående undersøgelse. Derefter fortsatte vi eftersynet i sommerrestauranten og fandt uden vanskelighed ud af, at det forholdt sig som omtalt - privatforbrug og traktement af stærke drikke blev holdt uden for afgiftsregnskabet, og det drejede sig om ikke ubetydelige kvanta pr sæson.

Hotelejerne, der virkelig var en pæn og dannet herre, var tydeligvis temmelig irriteret over afsløringen, og da vi kom til opgørelsen af det skyldige afgiftsbeløb, var det, han lod falde en bemærkning om, at han kendte finansministeren, der af og til besøgte ham privat. Hvad han ville med den bemærkning, ved jeg ikke, men jeg benyttede lejligheden til at bede ham fortælle finansministeren om vort besøg og om vore arbejdsmetoder. Det var jo ikke sikkert, at finansministeren kendte noget dertil, og vi så gerne, at han blev underrettet på første hånd.

I samme by fik vi en stor sag på jernbanerestauranten, og det må den kvindelige restauratør åbenbart have forudset. Vi havde en stærk fornemmelse af, at det var hende, der stak ud af bagdøren, da vi kom. Servitricen oplyste, at restauratøren var til sølvbryllup og ikke kom mere den dag. Vi iværksatte imidlertid eftersynet og meddelte servitricen, at hun var pligtig til at yde os den fornødne bistand, hvad hun også gjorde.

På et ret tidligt tidspunkt antog undersøgelsesresultater en så alvorlig karakter, at vi måtte have fat i restauratøren, om hun aldrig så meget var til sølvbryllup. Der var nu ankommet en servitrice mere og gik et hårdt på klingen om, hvor denne sølvbryllupsfest fandt sted, erkendte de, at der ikke var noget sølvbryllup, men at restauratøren formentlig opholdt sig på det værelse på 1. sal i stationsbygningen, som hørte til restauranten. Det gjorde hun nu ikke, men vi traf hende og genkendte hende uden for på stationspladsen, hvorefter vi sammen med hende kunne afslutte vore undersøgelser.

De pudsigste episoder med restauratører, der prøvede at gemme sig for os, har jeg vist ikke fortalt. De indtraf i København. I det ene tilfælde var den mandlige restauratør kravlet op ad en stige gennem en lem til loftet og havde taget stigen med op og sat sig på lemmen. På en eller anden måde havde vi fået fært af hans opholdssted, så vi blev der bare, til han ikke kunne holde det ud længere og lidt slukøret kom ned. I det andet tilfælde havde den kvindelige restauratør gemt sig i et klædeskab, hvor vi fandt hende sammen med et lager af detailindkøbt spiritus.

I Bogen gennemførte vi adskillige sager, deriblandt den, vi selv regnede for vor bedste sag nogensinde, ikke størrelsesmæssigt (den drejede sig vel om godt en halv snes tusinde kr), men i kraft af dens sværhedsgrad og den næsten akademiske bevisførelse, vi havde stablet på benene. Jeg husker ikke systemet i denne bevisførelse vedrørende ølomsætningen, men jeg husker, at vi sad en hel søndag på Fredericia toldkammer og skrev rapporten med de hertil hørende bilag. Det kneb lidt med beviser på indkøbssiden, men omsætningsbeviserne var til gengæld overvældende, når man først havde fundet ud af systemet. Hertil kom et betydeligt antal udregninger af akkvavitomsætningen, som servitricen havde foretaget på stykker af det grå papir,

der dengang lagdes over øllet i de gamle ølkasser, og som ikke var til at tage fejl af, beregningerne altså, de kunne ovenikøbet i vidt omfang tidsfæstes.

Restauratøren nægtede alt og mødte efterhånden med tre advokater, der alle gav os ret i bevisførelsen og tilrådede et forlig, hvorefter de blev afskediget en efter en. Blandt dem var i øvrigt den advokat, der i sin tid var stærkt fremme i en sag om skægpantebreve, og ham vi havde truffet i den store sag i Svendborg. Sagen blev herefter afsluttet og ansættelse foretaget på det af os beregnede grundlag, der tillige omfattede rent regnskabsmæssige og af restauratøren godkendte fejl til et afgiftsbeløb af ca. 1.800 kr.

Nogen tid efter blev vi ringet op af den tidligere nævnte landsretssagfører i København, der spurgte, om han måtte komme ned til os og se på sagen, hvad han naturligvis gerne måtte. Vi havde som tidligere nævnt et godt samarbejde med Alb. Christensen og stor respekt for ham. Han fortalte os nu, at han var bekendt med sagens tidligere forløb, og at han faktisk havde afvist sagen. Efter stærkt pres var han nu indgået på at føre sagen mod et efter sin tid formidabelt honorar, som han ikke havde ventet at modtage. Men pengene var kommet - han havde kuponen fra postanvisningen med, som om han ville give os en slags alibi - og nu måtte han altså indbringe sagen for nævnet, selv om han efter det foreliggende ikke så nogen mulighed for at vinde sagen, men »der bliver ingen knive i ryggen«, husker jeg, han udtrykte det, og det blev der heller ikke.

Det var den tredje af vore bedste sager, som nævnet ødelagde, ovenikøbet i en sådan grad, at afgiftstilsvaret blev nedsat til en sjettedel af det beløb, som udgjordes af de erkendte regnskabsfejl. Det var en latterlig afgørelse, og forståeligt nok ringede toldforvalter Meinertsen og spurgte, hvad han nu skulle gøre. Opkræve de 300 kr og ellers ingenting, svarede jeg.

Jeg glemmer aldrig denne nævnssag. Alb. Christensen fremlagde sagen loyalt og korrekt med nogle bemærkninger om, at restauratøren ikke kunne erkende, at han havde gjort sig skyldig i forsætlig afgiftsunddragelse. Restauratøren sagde ikke meget, men havde medbragt sin servitrice, en flot og frodig pige, der ikke havde gjort noget for at skjule sine attributter. Hun erklærede, at de regnestykker, hun havde foretaget, bare var lavet for sjov (hun sagde dog ikke, som en anden restauratør engang gjorde, at det var regneøvelser). På mit direkte spørgsmål, om hun virkelig hver dag morede sig med at foretage udregninger af en akvavitomsætning med begyndelsesbeholdning, tilgang og slutbeholdning bare for sjovs skyld, svarede hun klart og tydeligt ja. Jeg gennemgik som sædvanlig bevisførelsen, der som sagt var ret kompliceret, og der var ingen spørgsmål fra nævnets medlemmer.

Det var ved denne lejlighed, jeg blev så gal i hovedet, at jeg gik op til generaldirektør Korst og spurgte, hvad meningen var, og her fik at vide, hvem det var, der ikke turde dømme. Bagefter lo vi hjerteligt sammen med Alb. Christensen, der sendte restauratøren en ekstraregning, der også blev honoreret.

I Assens var det, at det lille lokale bryggeri havde fjernet alle omslag fra de udskrevne bonbøger og således næsten på forhånd dømt sig selv, men vi fandt ad anden vej frem til det »løse øl«, og det førte os bl.a. til en landsbykro øst for Assens, hvor kromanden tillige drev vognmandsforretning. Eftersynet her fandt sted uden episoder, og vi drog hjem med det indsamlede regnskabsmateriale. Under eftersynet i et skab, hvor en del af regnskabsmaterialet lå, bemærkede jeg et par åbne cigarkasser med en ret betydelig samling af gamle, fine, hovedsagelig skandinaviske guldmønter.

Et par dage senere vendte vi tilbage for nærmere at drøfte den konstaterede af-

giftsunddragelse og eventuelt nå frem til en forligsmæssig afgørelse af sagen. Det gik også meget godt, kromanden måtte erkende de påviste urigtigheder, og vi nåede helt frem til at have udformet den erklæring, han skulle underskrive som grundlag for forliget. Men så brød uvejret løs, kromanden rejste sig i sin fulde højde og råbte og skreg, vi sku fan'eme ikke osv osv. Vi fik ham ned på jorden igen, idet jeg benyttede mig af en af mine afledningsmanøvrer ved at spørge ham, hvor i alverden han havde fået den flotte samling guldmonter fra, som jeg havde bemærket forleden dag.

Vi snakkede lidt om mønterne, som jeg allerede dengang havde lidt forstand på. Kromanden hentede dem frem og hældte dem ud på bordet og fortalte, at han havde

arvet dem efter en onkel, og vi kiggede nærmere på klenodierne, som det virkelig var. Da der var faldet ro over sindene, vendte vi tilbage til erklæringen og gennemgik den i enkeltheder, uden at der blev fremsat indvendinger imod dem. Men så kom jeg til at sige noget om, at afgiftstilsvaret og bøden jo i virkeligheden kun svarede til værdien af et par af guldmonterne. Bøde! råbte han og hamrede næven ned i bordet, så guldmonterne sprang højt op i luften.

Så måtte vi forklare ham, at han jo udmærket godt vidste, at der fulgte en bøde efter, og i øvrigt henstillede jeg pænt til ham at passe bedre på guldmonterne, de måtte ikke ligge sådan og rode i en cigarkasse, for hver en lille skramme eller ridse,

Assens toldkammer 1930 (Toldmuseet).

de fik, forringede værdien betydeligt. I øvrigt var det ikke os om at gøre at få noget forlig, som vi allerede havde forklaret. Det var bare en sikkerhed for, at afgiftstilsvaret ikke blev ansat til et endnu højere beløb. Sent på aftenen skrev han under, men han var en af de to restauratører, som ikke ville hilse på mig, da vi senere mødtes i retten.

Sjælland

På Sjælland huserede vi ved samtlige toldsteder, efter sagens natur oftest med korte ophold, og det førte til et anseligt antal sager, men det var som om de overtrædelser, vi konstaterede, var mindre grove her end i de øvrige landsdele. Bevares, der var da også store sager imellem på Sjælland, men vi mødte ikke i samme omfang de konsekvenssager, som vi rodede os ind i på Fyn og i Jylland og måske navnlig på Lolland-Falster. Måske var vore klienter på Sjælland mere snu end som så, eller de havde måske lært af at have været på nærmere hold af det voldsomme skred i Københavns-området.

Selv til Nykøbing Sjælland måtte jeg en enkelt gang, selv om jeg havde forsvoret at ville sætte mine ben i min fødeby i denne sammenhæng. Men en kromand i en stationsby nær Holbæk, som vi måtte rejse sag imod, drev tillige sæsonvirksomheden »Grønnehavehus« i Nykøbing, hvor min far som snedkersvend gennem mange år havde optrådt som tjener og derved skaffet sig kapital til start af egen virksomhed.

Under behandlingen af en vanskelig, men ikke særlig alvorlig sag i Korsør, hvor jeg som ung havde gjort tjeneste i 4 år, viste den pågældende hotelejer sig at være en gammel skolekammerat, ovenikøbet en af dem, som vi andre drenge derhjemme i Nykøbing var bange for, fordi han var en slagsbroder og ofte ude på at yppe kiv. Her hilste vi så på hinanden under lidt andre betingelser, og det var, som om jeg denne gang følte mig lidt ovenpå.

Slagelse toldkammer var et af de få steder, der aldrig havde bud efter os, og bortset fra et enkelt besøg, der var afledt af en sag andetsteds, nåede vi aldrig at komme der. Men en skønne dag bad toldkamret om teknisk assistance i anledning af nogle problemer med et øldepot. Jeg rejste alene derned og husker ikke, hvad sagen drejede sig om, men den var ordnet på et par formiddagstimer, så jeg foreslog min gamle ven og kollega, Monrad Nielsen, at vi benyttede eftermiddagen til et restaurationseftersyn, da jeg nu alligevel var der. Det voldt åbenbart nogen diskussion ved toldkamret, men det endte da med, at Monrad og jeg kunne foretage eftersyn i en beværtning i Løvegade. Den ligger der endnu, og jeg kører ofte forbi den på vej til eller fra Reersø. Da vi drog af sted, sagde en bekymret toldforvalter Hansen til mig: »Husk, at vi andre skal være her«, og det var altså forklaringen på, at man ellers aldrig havde ønsket at se os.

I beværtningen fandtes praktisk talt ikke et stykke papir, bortset fra en seddel, der lå ved buffet'en, og som jeg straks tog til mig. Det var en nota vedrørende indkøb af akvavit i en detailhandel, og det var da altid et udgangspunkt for et effektivt eftersyn. Der fandtes ikke en af de afregninger, der efter restauratørens forklaring dagligt udfærdigedes af tjenerpersonalet. Jeg nægtede simpelt hen at tro på forklaringen om, at disse vigtige papirer var bortkastet efterhånden, og henviste til de gentagne indskærper af opbevaringspligten. På den baggrund gik jeg hårdt til værks, og dette førte efterhånden til et meget indgående eftersyn såvel i restauranten som i den forbindelse hermed liggende privatbolig med krav om at få oplyst, hvor papirerne blev af, når de var anvendt ved afregningen så sent som dagen før. Inderst inde havde jeg nok også efter omstændighederne et prestigehensyn, der skulle passes.

På den beskrevne måde nåede vi til sidst ned i fyrcælderens, hvor der heller ikke

fandtes skyggen af papir. Det var om sommeren, og centralfyret var ikke i brug, men en lang ildrager, der lå ved siden af, gav mig den idé at rage lidt rundt i fyret. Og det var en god idé, for ud af fyret kom en forkullet bunke papir, der efter de senere konstaterede datoer var søgt brændt samme dag eller dagen før, men som ikke var brændt helt igennem. Af denne bunke fremdroges med forsigtighed en halv snes delvis forkullede afregninger, der kunne tidsfæstes, og som enten omfattede en tilstrækkelig del af den afgiftspligtige omsætning eller med sikkerhed kunne rekonstrueres, og som ved sammenholdelse med afgiftsregnskabet alle viste ret betydelige nedskrivninger af omsætningen af stærke drikke. Sagen var reddet - og prestigen med.

I Næstved skete der noget, der på baggrund af det tillidsforhold, der alle dage har bestået mellem landets bryggerier og toldvæsenet, nok må betegnes som helt enestående. Det lokale bryggeri blev grebet i grov afgiftsunddragelse i et så alvorligt omfang, at bryggeriet ikke kunne overleve og ikke siden er genopstået, selv om det for resten hed Fønix.

Kontrollen med bryggerierne var oprindeligt alene baseret på en produktionskontrol, der blev udøvet centralt af toldingeniørerne i Inspektoratet for Øl- og Spiritusbeskatningen. Efter afgiftens omlægning til en ren hektoliterafgift blev kontrollen med produktionen suppleret med en regnskabsmæssig kontrol, der varetoges af faguddannede toldere. Det var dog ingen af disse kontrolformer der afslørede urigtighederne i bryggeriet Fønix' regnskaber, men derimod en lille ting, der ikke var taget i ed, nemlig salget af det i denne beretning ofte nævnte »løse øl«.

Under eftersyn i en række restaurationsvirksomheder i Næstved og omegn konstateredes det sædvanlige salg af »løst øl« fra det lokale bryggeri. Men der var den forskel i det sædvanlige mønster, at det af

bryggeriet Fønix leverede »løse øl«, der altså var solgt til restauratørkunder uden om oplysningsregnskabet, ikke - som det ellers altid var tilfældet - var opført i bryggeriets regnskab som leveret til andre afgiftsfrie eller fingererede kunder. Dette indicerede, at der måtte have været mere øl til rådighed, end der forelå regnskab over og var svaret ølskat og omsætningsafgift af. Og det var lige netop, hvad der havde været.

En stor og lidt dramatisk undersøgelse blev iværksat med Bregnbak og en af toldingeniørerne i spidsen. Det blev hurtigt klarlagt, at der var solgt mere øl, end der efter regnskaberne havde været til rådighed, men selve produktionsregnskabet viste god overensstemmelse med råvareforbruget med salgsregnskabet. Først da man fandt på at foretage en nærmere undersøgelse af salget af mask, blev det afsløret og erkendt, at der var foretaget såkaldte »blindbryg«, dvs bryg, der var holdt helt uden for bryggeriets regnskab. Man havde bare »glemt« at holde det til blindbryggene svarende affaldsprodukt (masken) uden for regnskabet og havde næppe drømt om, at salget af »løst øl« skulle få så alvorlige konsekvenser for bryggeriet og dets direktør, som tilfældet blev.

I Vordingborg mødte vi en af Jehovas Vidner, en restauratør, der havde gjort sig skyldig i ganske almindelig afgiftsunddragelse, og som bad gudsjammerligt for sit liv. Det hjalp ikke, selv om han viste os det sammentrængte bibelmateriale, som denne sekts akkvisitører bliver oplært efter. Vi afsluttede i øvrigt mangle en god sag i Vordingborg både i toldforvalter Dichs tid og hos toldforvalter H K Jensen, og jeg genoplevede herunder mine unge år i Vordingborg, hvor jeg traf min kone, og hvor jeg for første gang som ganske ung toldassistent fornemmede en vis sans for kontrol, men det er en anden historie. Det var for øvrigt i en kro nord for Vordingborg, jeg glemte min fine søvlommekniv på en af hanebjælkerne på loftet, hvor den sikkert

ligger endnu. Det var en meget vred kromand, og vort besøg var også dyrt for ham, så jeg har aldrig senere turdet spørge efter min kniv.

I Helsingør, hvor vi smuttede op nogle gange, når der var en dag til rådighed, var oplevelsen den, at man skulle være meget vaks, hvis man ville hilse på toldinspektør N.N. Så vidt jeg husker, nåede vi det kun en enkelt gang. Han mødte nemlig kl 14.30 og gik igen kl halvtre, men han var en god chef, og han havde et godt personale.

Der skete ellers ikke noget særligt i de nordsjællandske byer, udover at jeg genoplevede min ungdoms cykelture, der var drevet af interesser som fotografering, gamle bygninger og kirker. Hertil kom for

Helsingørs vedkommende en hemmelig drøm, som opstod i mine første år som toldelev og holdt sig langt frem i tiden. Jeg ser mig selv stå på havnepladsen ved banegården og færgelejerne og betragte Helsingørs smukke, gamle toldkammerbygning og forestille mig, at man måske engang kunne blive toldinspektør i Helsingør og have tjenestebolig deroppe på 1. sal med udsigt over det pulserende liv på havnen og ved færgerne.

Slutning

Ja, sådan kunne jeg blive ved længe endnu med små og store hændelser under et rejseeventyr, der for mit vedkommende varede i 12-13 år. Jeg har i de her beskrevne, tildels

Toldkammerbygningen i Helsingør, der er opført i 1890 og fraflyttet i 1977 (foto 1944, Toldmuseet).

pudsige hændelser lagt vægt på at berette om de arbejdsmetoder, som vi efterhånden udviklede til et effektivt og håndterligt kontrolsystem, og som jeg brugte i min undervisning på Toldskolen af de unge toldassistenter.

Jeg burde måske også have omtalt de mange storartede kolleger rundt om i landet, som deltog i vort arbejde, og som vi overensstemmende med en af hensigterne med rejsetjenesten videregav vore erfaringer til. Disse kolleger - det drejer sig nok om små to hundrede - var i mange tilfælde af stor betydning for den enkelte kontroludøvelse, men det må nok erkendes, at dennes effektivitet i høj grad beroede på det teamwork, som det sammenarbejdede og erfarne rejsehold kunne præstere.

Der var andre og erfarne rejsehold, som kom hjem med ypperlige resultater, men ingen rejste så meget og så længe sammen som Helge Jul. Jensen og jeg, og ingen kunne derfor opleve så meget, som vi gjorde. Jeg har tidligere omtalt Jul. Priks indsats og ekspertise, og det skal ikke gentages, men jeg kan ikke slutte denne beretning som hovedsagelig handler om Jensen og mig, uden en stor og særlig tak, som jeg vist aldrig fik sagt denne fremragende medarbejder - vi skiltes pludselig i Nykøbing Falster, da jeg telefonisk blev kaldt hjem for at overtage ledelsen af 7. kontor i det nye tolddirektorat.

Vi arbejdede sammen i et sjældent fællesskab, der var til gensidig støtte, vi var aldrig eller i hvert fald sjældent uenige og traf beslutninger ud fra samme indstilling og tankegang. Man kan næsten sige, at det var typisk for dette teamwork, at Jensen dagen efter min afrejse, hvor vi havde planlagt en undersøgelse mod en tidligere »klient«, ringede og spurgte, hvad han skulle gøre. Han stod på en lille gårdsplads med 15 papirsække indeholdende bortkastet regnskabsmateriale, og beboerne i husene gloede ned på ham. Jeg svarede, at det behøvede han da ikke at spørge om, hvor-

efter han lod sækkene køre på lossepladsen, hvor en vis sortering af bilagene kunne finde sted i ro og mag.

Efter min overtagelse af afgiftskontoret i Direktoratet for Toldvæsenet den 1. april 1965 forsøgte jeg nogen tid at holde liv i rejsetjenesten gennem den nære kontakt, jeg havde med praktisk talt alle provins-toldkamrene. Den gamle rejsetjeneste fortsatte i nogen tid, og fra direktoratet foretog vi en del kontrolassistancer ved toldkamrene, bl.a. i OMS-sager. Men rejsetjenesten, som den havde foregået, passede ikke ind i det nye system, man arbejdede på i forbindelse med første fase af rationaliseringen.

Lad mig slutte beretningen om vore meriter med en hændelse, der fandt sted på Møn, hvor jeg var ganske godt kendt i forvejen. For det første havde jeg sammen med min svigerfar, der var amatørarkæolog, hjemsøgt alle gravhøje og bopladser såvel på Møn som i hele Sydsjælland. For det andet havde jeg gennem flere år under min tjeneste ved Overtoldinspektoratet for Østifternes kontor siden 1940 fået lov til at fungere flere gange i Stege under forskellige toldforvalteres ferie - og under mine egne ferier, vel at mærke.

Det var ikke, fordi der var noget særligt ved selve de sager, vi rejste i Stege og på Møn i det hele taget, men under et eftersyn i Skovpavillonen i Stege skete der noget meget mærkeligt, som virkelig et øjeblik chokerede mig. Mens jeg fredeligt var beskæftiget med eftersyn ved buffet'en, kom restauratøren pludselig farende forbi mig, og tæt i hælene på ham, med strittende hår og en balje vand kom Jensen. Tak skal du ha', tænkte jeg, det har vi da alligevel aldrig prøvet før, så jeg fór efter dem for at se, hvad der nu skulle ske. Og så var der bare udbrudt brand ved hovedindgangen til pavillonen, hvor en blikkenslager var kommet for nær ved træværket med en blæselampe.

Dansk toldtarifpolitik 1900 – 1939

Af Alf Therkildsen

Baggrunden for toldloven af 1908

De liberale strømninger, der gjorde sig gældende i Europa i midten af det 19. århundrede, forplantede sig også til Danmark, hvor de bl.a. gav sig udslag i toldloven af 1863. Den videreførte linien fra 1797 og 1838, idet adskillige toldsætser blev nedsat. Loven indeholdt i alt 271 positioner, hvoraf 42 var toldfri, herunder samtlige landbrugsvarer undtagen ost, ris og sago. Varer, der ikke var indeholdt i loven, var underkastet en beskatning, som i modsætning til de øvrige bestemmelser var en værditold på 10 pct. Udførselstolden blev samtidig ophævet, mens transittolden først blev det 2 år senere. Det fiskale element i loven spillede dog fortsat en væsentlig rolle. De indirekte afgifter, som hovedsagelig udgjordes af tolden, beløb sig til over halvdelen af statens indtægter, og da man få måneder efter vedtagelsen i 1864 manglede penge, greb man derfor også til en forhøjelse af tolden i form af en krigsskat, der indebar, at toldsætserne for vin, spiritus, cikorie, kaffe, sukker og tobak blev forhøjet med 50 pct. Disse sætser kom til at gælde uændret frem til 1908.¹⁾

Selv om toldloven af 1863 gav en vis beskyttelse af den hjemlige industri, var dens svaghed navnlig, at den ikke skelnede klart mellem færdigvarer, halvfabrikata, rå- og hjælpestoffer m.m.; bl.a. var essentielle råstoffer som jern, stenkul og træ belagt med told. Endvidere blev beskyttelsen ikke givet koncentreret, men spredt over et betydeligt produktionsområde. Tyngdepunktet for beskyttelsen lå inden for tekstilområdet samt glas- og porcelænsindustrien, hvimod beskyttelsen af metalindustrien var ret ringe. Desuden betød den omstændighed, at toldbeskyttelsen alt overvejende blev

givet som vægttold, at den blev højest for de billige og dårlige, lavest for de fine og mere kvalitetsbetonede varer inden for samme toldposition. Toldbeskyttelsen blev derfor en opfordring for industrien til at producere grove, simple varer for det indenlandske marked og til at sprede sine kræfter i mange retninger.²⁾

Allerede få år efter vedtagelsen af den nye toldlov blev den af samtiden betragtet som forældet. Dette skyldes først og fremmest, at 1863-loven var et kompromis mellem handelsstanden, som ønskede en frihandelsstarif efter det engelske 1860-forbillede, og regeringen, som af hensyn til den holstenske industri ikke ønskede større nedsættelser for færdigvarer. De politiske forudsætninger for dette kompromis faldt helt bort med tabet af hertugdømmerne i 1864.

Under folketingssamlingen i 1866/67 blev der rejst krav om, at toldloven med dens tillæg af 5. august 1864 (krigsskatten) blev forelagt tinget til revision. Dette blev dog afvist af regeringen under henvisning til statens finanser, der i årene umiddelbart efter krigen var meget anstrengte.

Først i 1871 var situationen forbedret så meget, at finansminister Fenger kunne forelægge et forslag til revision, hvis hovedindhold fortsatte linien fra 1863 med ophævelse af told på livsfornødenheder samt en række rå- og hjælpestoffer og en moderat nedsættelse af industribeskyttelsen. I forelæggelsestalen blev det understreget, at industrien, der netop i disse år vandt stærkt frem, ikke i fremtiden skulle regne med beskyttelse mod konkurrencen fra udlandet.³⁾

I denne opfattelse var det folketingsudvalg, der var nedsat til behandling af lovforslaget, ganske enig.

Således anføres det i betænkningen:

Fra et almindeligt standpunkt må al beskyttelse vist nok betragtes som forkastelig, eftersom den fordyrer de pågældende varer for forbrugerne, uden at statskassen derved får en tilsvarende indtægt, idet beskyttelsen enten tjener til her i landet at fremkalde kunstige industrigræne, som medfører nationaløkonomisk tab, eller, for så vidt den pågældende industrigræn kunne bestå her i landet uden beskyttelse, giver vedkommende fabrikanten en forøget indtægt på deres medborgeres bekostning. Der kan og bør derfor aldrig være tale om at betænde den vej, som blev forladt ved toldforordningen af 1. februar 1797; men der burde tværtimod være opfordring til at fremskynde beskyttelsens ophævelse så hurtigt som muligt og navnlig i så henseende at gå raskere frem end sket ved tidligere toldrevisioner. En yderligere opfordring hertil må ligge i, at der i de senere år på grund af beskyttelsen er opstået flere og flere industrielle virksomheder, og det må forudses, at denne kunstige udvikling vil skride frem, dersom lovgivningsmagten ikke på utvetydig måde gentager det varsel, som blev givet ved den nævnte forordning af 1797, og som er blevet fornyet ved de mindre nedsættelser i beskyttelsestolden, som er foretagne ved de senere toldrevisioner.

Videre hedder det:

Det bør efter den nu forestående toldrevision være klart for enhver, at ingen industriel virksomhed, som for fremtiden påbegyndes i Danmark, kan gøre krav og regning på nogensomhelst blivende beskyttelse, og at de nu bestående industrielle virksomheder må indrette sig på efter omstændighederne enten straks eller i ikke fjern fremtid at undvære beskyttelsen. Det må erkendes, at lovforslaget, således som det foreligger fra regeringens hånd, gør et ikke uvæsentligt skridt i denne retning, men udvalgets flertal har dog ment på flere punkter at kunne gå en del videre og har kun på et par punkter haft betænkelighed ved at følge lovforslaget fuldt ud.

Et mindretal på 5 af 15 medlemmer peger dog i betænkningen på, »at der bør gås frem med så megen varsomhed og hensynsfuldhed, at man ikke ved pludselig at formindske eller borttage den gennem tolden ydede beskyttelse bevirker en standsning i fremgang eller endog hidfører næringsløshed og ødelæggelse over en talrig del af befolkningen.«⁴⁾

Bestræbelserne for at få toldloven revideret faldt imidlertid sammen med forfatningskampen mellem højre og venstre. I begyndelsen af 1870'erne gik højre endnu ind for frihandelslinien, men i forhold til oppositionen bestod konfliktpunktet i, at toldreformen fiskalt skulle hvile i sig selv, mens venstre forlangte, at nedsættelserne i stedet skulle dækkes ind ved en indkomstskat. Fengers forslag nåede derfor ikke engang til 2. behandling i folketinget, selv om der i denne periode var ret stor overensstemmelse mellem regeringen og oppositionen om de grundlæggende principper for en toldrevision.

I de følgende år fortsatte forhandlingerne under finansministrene Krieger og Fonnesbech; disse gav under indtryk af forbedrede statsfinanser løfte om at indrømme toldnedsættelser for henholdsvis 1/2 mill. og 2 mill. kr. udækket, men folketinget svarede med at kræve nedsættelser på 5 mill. kr. Uenigheden mellem regeringen og de forskellige flertal i folke- og landstinget var så stor, at yderligere forhandlinger indtil videre blev opgivet med Estrups tiltræden som finansminister.⁵⁾ Denne fastslår i 1876 under folketingsbehandlingen af et toldlovsforslag, at det gælder om »at hævede for den danske industri dens plads«, og da det under debatten fremhæves, at tidligere nationalliberale finansministre havde stillet sig langt velvilligere over for toldnedsættelser, erklærer Estrup rent ud, at han ikke stod som deres efterfølger, men fragik arv og gæld.⁶⁾

Udsigterne til en reform blev i de følgende år yderligere forringet, fordi landstinget under indtryk af de franske og tyske told-

forhøjelser gik ind for en industriprotektionistisk linie, der i 90'erne blev udvidet til også at omfatte en række landbrugsvarer. Derfor fik de forslag til en revision af 1863-loven, der blev fremlagt i de følgende 10 år, samme skæbne som tidligere. Forslagene strandede først og fremmest på det finansielle spørgsmål.

I 1891 lykkedes det dog ved et forlig mellem højre og den moderate fløj af venstre at gennemføre en lille toldreform, som førte til nedsættelser af todsatserne for sukker og petroleum, hvor provenutabet blev kompenseret ved indførelsen af skat på bajersk øl, der blev opfattet som en luksusdrik.⁷⁾

Toldkommissionens betænkning

Med dette forlig gik de politiske bestræbelser for at gennemføre en mere omfattende toldreform i stå for længere tid.⁸⁾ På finansloven 1895/96 afsatte man dog midler til at nedsætte en kommission, der skulle forberede en revision af toldlovgivningen og overveje hermed sammenhængende spørgsmål. Kommissionens 18 medlemmer, der blev sammensat af 7 fra henholdsvis folke- og landstinget og 4 embedsmænd med generaltolddirektør Blechingberg som formand, indsamlede i løbet af 1 3/4 år et meget omfattende materiale, som blev offentliggjort i en tre bind stor og 1.174 sider lang betænkning, der blev afgivet i december 1896.

I betænkningen fremhævede kommissionen 5 hovedprincipper som grundlag for tariffens revision:

- 1) toldlettelser for livsfornødenheder og nødvendighedsvarer,
- 2) satserne for egentlige luksusartikler skal sættes så meget i vejret, at de sikrer staten størst mulig provenu,
- 3) handel og omsætning skal lettes i så stort omfang som muligt,
- 4) dansk produktion skal have mulighed

for at få rå- og hjælpestoffer så billigt som muligt,

- 5) den hidtidige beskyttelse af industri og håndværk skal reguleres på en sådan måde, at der skaffes fornødent værn mod overmægtig konkurrence, uden at der kræves væsentlige ofre af den øvrige befolkning.⁹⁾

Der var, når der ses bort fra punkt 3, stor uenighed mellem kommissionens flertal på 11 medlemmer, der var protektionistisk, og som væsentligst bestod af dels landstingsmedlemmer, dels embedsmændene, der i udvalget optrådte som regeringens repræsentanter, og mindretallet om, hvordan de 5 punkter skulle gennemføres i praksis.

Uenigheden drejede sig hovedsagelig, ligesom tidligere, om det finansielle spørgsmål og om beskyttelsens størrelse. Af de samlede toldindtægter, der i 1895/96 udgjorde 26,1 mill. kr. eller 33 pct. af statsindtægterne, mente flertallet at kunne gå med til en nedgang på ca. 1 mill. kr., mens mindretallets forslag gik ud på en nedgang på 5,91 mill. kr., hvoraf de 3 mill. kr. skulle dækkes ind ved en formue- og indkomstskat, hvilket man fandt var mest hensigtsmæssigt, fordi det »altid medfører en vis grad af uretfærdighed imod de mindrebedlede samfundsklasser at tilvejebringe en overvejende del af statsindtægterne ved forbrugsskatter«. Flertallet gik ind for opdragelsestold, idet man fandt, at formålet med toldbeskyttelsen måtte være »at skaffe sådanne virksomheder, der i sig selv have betingelserne for at blive sunde og livskraftige, når de bringes ud over de vanskeligheder, som ere forbundne med en ny begyndende virksomhed, mulighed herfor ved at give dem det fornødne værn mod en overmægtig konkurrence fra udlandets side«.¹⁰⁾

Mindretallet var imod enhver form for toldbeskyttelse og kunne »efter sin opfattelse af toldbeskyttelsens betydning ikke en

gang, når talen er om en ny begyndende virksomhed, være med til at give den det fornødne værn mod overmægtig konkurrence fra udlandets side.¹¹⁾

Et andet problem, der delte kommissionen, var spørgsmålet om værditold.

Flertallet gik mod værditoldprincippet, fordi man mente, det ville være vanskeligt at anvende i praksis, bl.a. fordi man var af den mening, at toldvæsenet ikke var i besiddelse af den fornødne sagkundskab til at vurdere de forskellige varer med henblik på at opnå en korrekt værdiansættelse.

Desuden mente man, at de handlende ville få betydeligt mere arbejde, og toldklarerungen ville blive besværligere, ligesom værditolden ville kunne friste til bedragerier.

Mindretallet gik imod væggtoldprincippet, som man fandt uretfærdigt, fordi de groveste og tungeste varer kommer til at svare den højeste skat, mens de lettere, finere og dyrere varer inden for samme position blev beskattet lempeligere, hvilket blev opfattet som en uretfærdighed mod den almindelige befolkning, der var forbrugere af netop disse varer. Mindretallet fandt, at idealet måtte være skat efter betalingsevne, og her var værditoldprincippet det retfærdigste. Det blev samtidig afvist, at værditoldprincippet skulle være vanskeligere at administrere, bl.a. under henvisning til, at systemet blev anvendt i lande som Belgien, Holland, Tyrkiet og USA, og det blev tilbagevist, at det skulle føre til en langsomtlig toldbehandling.

Tværtimod pegede mindretallet på Holland som eksempel til efterfølgelse.

For at spare handelsstanden og toldvæsenet for unødigt tab af arbejde, tid og omkostninger have de bestemt, at en tallsøs mængde af forskellige varer skal beskattes med samme toldsats, nemlig 5 pct. af værdien. På grund heraf er man på toldboden i Amsterdam i stand til ved hjælp af et par mand at ekspedere hundreder af kasser i løbet af kort tid. Herhjemme går det anderledes til. På Københavns toldbod f.eks. er hundreder af mennesker, toldembeds-

mænd, kontorister, medhjælpere og arbejdere, travlt beskæftiget med at åbne kasser, borttage emballage etc., hvorved der selv under forudsætning af den største hensynsfuldhed fra toldvæsenets side alene på grund af den hurtighed, hvormed toldbehandling på så stærkt beskæftiget toldsted må foregå, nødvendigvis må bringes uorden og forvirring i varesendinger, der er indgået fra udlandet smukt emballeret og omhyggeligt ordnede.

Man henviste desuden til, at værditolden allerede blev administreret for vigtige varegrupper som klaviaturinstrumenter, is, maskiner (delvis), papirmasse, skibe, cykler (delvis), vandlednings-, gas- og kloakrør samt forskellige kemiske stoffer m.m.¹²⁾

Selv om mindretallet gik ind for, at værditold burde afløse væggtold i meget stort omfang, stillede man dog ikke forslag herom, fordi man fandt, at dette ville gribe forstyrrende ind i flere forhold; desuden anså man en sådan overgang for umulig at gennemføre på daværende tidspunkt.¹³⁾

Kommissionen var dog enig i, at hele tariffen skulle udformes på en sådan måde, at det kunne fjerne de hidtil forekomne tvivlsspørgsmål, der skyldtes de mange nye varer, som var fremkommet, siden 1863-toldloven var vedtaget.

Flertallet foreslog en tarif med 247 positioner, hvoraf 58 var toldfri, mens mindretallet foreslog 228 positioner, hvoraf 64 var toldfri.¹⁴⁾

Regeringen var ikke overraskende enig med Kommissionens flertal, og den forelagde allerede i december 1896 et lovforslag for folketetinget, der var i overensstemmelse med flertallets indstilling.

For at få toldlovgivningen gennem folketetinget blev vedtagelsen af denne samtidig kædet sammen med 3 andre skattelovsforslag om henholdsvis forhøjelse af brændevinsskatten, overgang af en del af de direkte statsskatter til kommunerne og det gamle venstrekrav om en indkomst- og formueskat.¹⁵⁾

Det lykkedes imidlertid ikke at komme til nogen overenskomst, ikke mindst fordi højre var så stærkt delt på dette spørgsmål. Landbofløjen så gerne indført indkomstskat til staten, byerhvervsfolkene var imod den, ligesom de var imod landbofløjens tilbøjelighed til at efterkomme venstres ønsker om toldlettelser. Til disse to retninger kom den meget væsentlige del af landstingets højre, der under Estrups ledelse var imod det angreb på 1866-forfatningen, som en ændring af skattesystemet ville være.

Disse komplicerede forhold i de vekslen-
de regerings eget parti gjorde det umuligt at nå frem til resultater til trods for, at skatterne og tolden optog en stor del af rigsdagens arbejdskraft i de følgende år.¹⁶⁾

I foråret 1900 nedsatte folketinget den parlamentariske skattekommission, der skulle gennemgå problemerne omkring en reform af de direkte skatter. Toldreformen lå herefter stille i de følgende 5 år.¹⁷⁾

Systemskiftet

Med højres nederlag ved folketingsvalget i 1901 blev vejen nok banet for parlamentarismens indførelse i Danmark, men udfaldet af valget betød ikke, at der var fri bane for en lovgivning efter venstrereformpartiets program. I folketinget var regeringen vel funderet med 76 medlemmer ud af 114, men i landstinget rådede Estrup endnu i 1901 over 33 af landstingets 66 medlemmer. Ved suppleringsvalg i 1902 vandt venstre 2 mandater og nåede op på 25 landstingsmedlemmer. Hvis den nye regering ville løse politiske principspørgsmål, var man derfor afhængig af støtte dels hos de 2 socialdemokratiske landstingsmedlemmer, dels hos udbryderne fra højre, de frikonservative, der rådede over 8, senere 10 medlemmer i landstinget. Denne afhængighed satte grænser for regeringens bevægelsesmuligheder.

Hertil kom, at man fra sidste højreministerium havde fået overladt svigtende fi-

nanser. Derfor kunne de udgiftskrævende krav, som nu skulle indfries, kun gennemføres gradvis.

I de 2 første år efter systemskiftet arbejdede regeringen, i samarbejde med de frikonservative, for at få gennemført venstres gamle programpunkt, indkomst- og formueskat til staten. Arbejdet på toldreformen påbegyndtes først i maj 1904 - året efter vedtagelsen af de nye skattelove.¹⁸⁾ Der blev denne gang ikke nedsat nogen kommission, idet synspunkterne var kendt i forvejen; embedsmændene fortsatte, hvor de slap sidste gang, og dels støttede de sig til betænkningen fra 1896, dels modtog man atter en række henvendelser fra landbruget og byerhvervene.

Det forslag, som embedsmændene udarbejdede i 1904-1905, var derfor, sammenlignet med det forslag, der var blevet opgivet fem år tidligere, et nyt og selvstændigt forslag.

Toldlovsforslaget lå færdigt på finansministerens bord i september 1905, men rigsdagssamlingen 1905/06 bød i forvejen på så meget lovgivningsarbejde, at finansminister Lassen først valgte at fremlægge toldlovsforslaget - med mindre ændringer af visse finanstoldsatser - i efteråret 1906.

Forslaget blev mødt med kritik både fra socialdemokraterne, de radikale og fra det forhandlende venstre, men også fra kredse inden for regeringspartiets egne rækker, hvor mange havde svært ved at acceptere et forslag, der på adskillige punkter afveg fra de tidligere opstillede krav.

Samtidig med fremsættelsen af lovfor-
slaget var der forhandlinger igang for at sammenslutte venstre-reformpartiet med det agrare forhandlende venstre, der var brudt ud i 1893 og havde indgået forlig med højre. Som et led i disse bestræbelser blev Niels Neergaard fra det forhandlende venstre valgt til ordfører for de 2 partier i folketingets toldudvalg. Dermed havde finansministeren sikret sig ro i egne rækker, idet liberalisterne både inden for regerings-

partiet og det forhandlende venstre ville kunne acceptere de kompromiser, som den indflydelsesrige og stærkt frihandelsvenlige Neergaard kunne gå med til i sine forhandlinger med de frikonservative.

Det forslag, som efter disse forhandlinger blev vedtaget af folketinget og forelagt landstinget i efteråret 1907, indeholdt en række ændringer, fortrinsvis i liberal retning, men også enkelte forhøjelser, der var et resultat af en agitationskampagne i værksat af protektionister.

Under behandlingen i landstinget blev forslaget ændret i udpræget protektionistisk retning; de fleste industridrivendes krav blev her imødekommet. Derfor var det forslag, der blev tilbagesendt til folketinget i foråret 1908, fuldkommen uacceptabelt for dette.

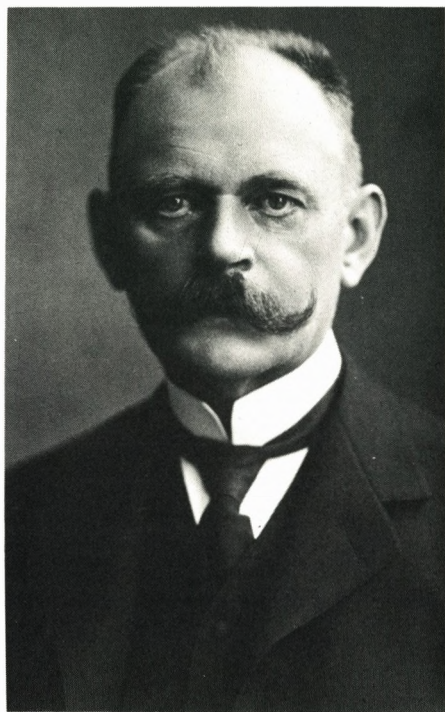
For at nå frem til et kompromis mellem rigsdagens 2 kamre blev der nedsat et fællesudvalg med deltagelse af bl.a. folketingsmand Neergaard og den frikonservative landstingsmand Hey. Da forhandlingerne i dette udvalg var tilendebragt, lå lovforslaget ikke langt fra det oprindelige forslag. De forskydninger, der havde fundet sted, var nærmest gået i retning af øget beskyttelse, men kærnen i lovforslaget var stadig en nedsættelse af tolden for livsfornødenheder og råvarer samt en formindskelse af industritolden.¹⁹⁾

Der var bøjet af fra alle sider, hvilket bl.a. ses af, at frihandelens fortalere, Niels Neergaard, under kompromisforslagets 1. behandling i januar 1908 forsvarede forliget ved under debatten i folketinget at argumentere for, at det i virkeligheden var i forbrugernes interesse og dermed landbrugets, at der var en vis toldbeskyttelse af den danske industri:

Med vor tids komplicerede forhold med de høje toldmure, der er rejst af vore nabo-lande, med syndikaters og kartellers eksportpolitik kan der komme tilfælde - og sådanne tilfælde lade sig konstatere ved nøje undersøgelse - hvor det kan være i forbrugernes interesse, at der bevares en vis mo-

derat beskyttelse på en vare, idet man kan stå over for fremmede, stærkt indarbejdede truster, som utvivlsomt ellers ville etablere deres indlandspris for Danmark, hvis Danmark stod uden nogen som helst selvstændig produktion på dette område.²⁰⁾

Dermed var Neergaard iøvrigt på linie med de tanker, der kom til udtryk i den betænkning, et udvalg under Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskab afgav i 1894. Heri gik man bl.a. ind for en moderat industritold. Årsagen var, at landbruget så

Niels Neergaard (1854-1936). Medlem af folketinget 1887-90 og igen fra 1892-1932. Spillede som leder af det moderate venstre en central rolle ved de politiske forhandlinger forud for vedtagelsen af 1908 toldloven. Blev finansminister første gang i juli 1908. Statsminister oktober 1908 til august 1909 og igen 1920-24. (Det kongelige Bibliotek).

en fordel i at udvikle et købedygtigt hjemmemarked hos byernes industriarbejdere, fremfor at befolkningsoverskuddet blev nødt til at udvandre.²¹⁾

Socialdemokratiet var delt, idet nogle medlemmer gik ind for toldbeskyttelse, mens andre medlemmer var tilhængere af frihandel. Udadtil blev det kun svagt markeret, da det lykkedes at nå frem til en fælles formel med overvejende liberalt indhold. Under debatten ved kompromisforslaget 1. behandling blev socialdemokratiets stilling til toldreformen opsummeret således af Borgbjerg:

Ingen urimelig og unødvendig toldbeskyttelse, der kun fordyrer varerne og derigennem skader produktionen. Vi tror ikke, at man ved at blive ved at beskatte og beskattede et folk kan fremme dets velstand. Vi tror, at jo mere man beskatter det på uretfærdig måde, des mere svækker man det. Men vi føje til, at til gengæld kan staten, f.eks. ved at foretrække dansk arbejde, ved at foretrække danske sten til sine offentlige bygninger, og danske lokomotiver, ved sin jernbanepolitik, ved tilskud til motorer og maskiner, ved sin konsulentvirksomhed, ved at ansætte industrielle konsulenter, ved store tilskud til den tekniske undervisning o.s.v., i høj grad bidrage til at fremme en sund og naturlig industriel udvikling her i landet.²²⁾

Lovforslaget blev vedtaget med regeringspartierne, de frikonservatives og socialdemokratiets stemmer. Højre stemte imod, fordi de fandt lovforslaget for frihandelsvenligt, mens de radikale stemte imod med den modsatte begrundelse.

Toldloven af 1908

Toldloven, der var en politisk sejr for regeringen I.C. Christensen, blev underskrevet af Frederik VIII 5. maj 1908 med ikrafttræden 1. januar 1909. Efter 45 års forløb og 17 forgæves forsøg var den længe savnede toldreform en realitet.²³⁾

Selve loven var opdelt i 42 paragraffer, hvoraf den første var selve tariffen, der var

delt i alfabetisk ordnede varegrupper, som igen var opdelt i flere numre med stigende satser efter bearbejdningstrin og pris; i de følgende paragraffer fulgte regler om toldfrihed for rejsegods, oldsager m.v., regler for taraen, d.v.s. hvilke fradrag der skal ske for pakkede genstande for at finde frem til nettovægten. Dernæst fulgte regler for kreditoplæg, tilbagebetaling af erlagt told, pakhusleje, og som noget nyt blev der i paragrafferne 38 og 39 indsat en bestemmelse om oprettelse af et toldråd på 25 medlemmer, der blev sammensat af 6 medlemmer fra hvert ting og 12 medlemmer valgt af finansministeren. Formanden blev generaldirektøren for told- og skattevæsenet.

Toldrådet skulle ifølge lovens bestemmelser have til opgave at diskutere alle spørgsmål vedrørende toldlovgivning og toldadministration, som forelægges det af administrationen, eller som fremkommer ved medlemmernes eget initiativ.

De sidste 2 paragraffer indeholdt dels lovgrundlaget for toldvæsenets indsamling af statistik, dels ikrafttrædelsesbestemmelser, og klog af skade havde man indsat en bestemmelse om, at loven skulle forelægges rigsdagen til revision senest i oktober 1916. - Denne dato blev senere udsat på grund af 1. Verdenskrig.²⁴⁾

Det samlede finansielle resultat af toldreformen udviste på grundlag af importtallene for femåret 1902-1906 en gennemsnitlig årlig nedgang på 7 mill. kr. fra 35,4 mill. kr. til 28,4 mill. kr., hvortil kom et forventet tab ved denaturering af spiritus på 150.000 kr., d.v.s. en gennemsnitlig nedsættelse af toldsatserne på ca. 20 pct.

Som kompensation for dette indtægtsstab vedtog man at indføre en tillægsafgift på spiritus og en lov om arveafgift, hvilket sammen med forhøjelsen af stempelafgiften for spillekort gav et provenu på 4,7 mill. kr. Nettotabet for statskassen blev således beregnet til ca. 2,5 mill. kr.

I forhold til 1863-toldloven indeholdt

1908-loven en række nedsættelser for varegrupper, der indgik som rå- og hjælpestoffer for industrien bl.a. petroleum 2,02 mill. kr., metalvarer 1,6 mill. kr. og kul 1,4 mill. kr. det første år, og efter 4 år blev denne vigtige råvare helt todfri, hvorefter nedsættelsen blev beregnet til 2,1 mill. kr.²⁵⁾

Herudover bortfaldt tolden fuldstændigt for de fleste kemikalier, der gik ind i den almindelige produktion, som gummi, harpiks, tjære, beg og asfalt, for jern i plader, bånd og stænger, salt, salpeter, voks, tran og talg m.m. Desuden blev tolden nedsat for en række forbrugsvarer. Omvendt indeholdt loven forhøjelser på i alt 2,5 mill. kr. for varer, der betragtedes som luksusvarer, bl.a. tobak, drikkevarer, silkevarer og frugter m.m.²⁶⁾

Fredskrisen 1921/22

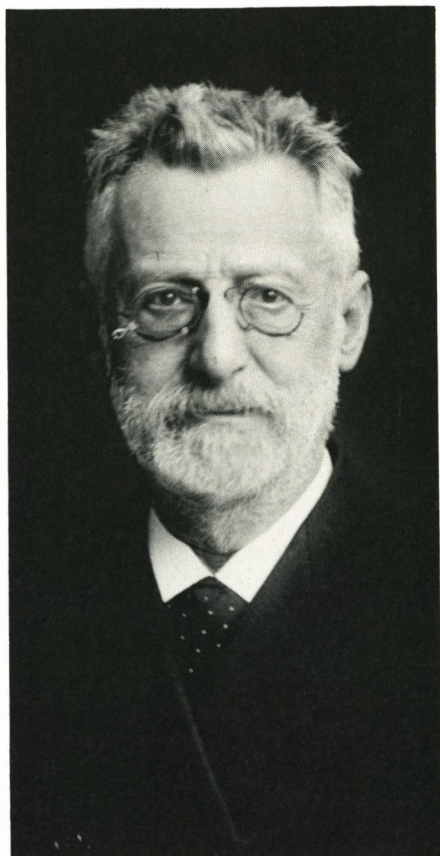
Efter 1. Verdenskrig ønskede man overalt at vende tilbage til de forhold, man havde kendt før krigen. Varelagrene skulle fyldes op og produktionsapparatet sættes i stand. Men krigen havde sønderslået et kompliceret, smidigt og fint afstemt økonomisk system med strenge love og faste værdier.

Lande med knappe valutareserver så sig nødsaget til at indføre handelsrestriktioner og toldforhøjelser, og statssamfund, der tidligere havde udgjort perfekt samvirkende økonomiske enheder, blev gennemtrukket af nye statsgrænser, som mange gange var ensbetydende med nye toldgrænser.²⁷⁾

Disse urolige forhold satte i de følgende år deres præg på debatten for eller imod toldbeskyttelse.

I Danmark havde man i 1914 opgivet guldpariteten, og prisniveauet var steget kraftigt; mens kronen under krigen havde stået over pari, var den i slutningen af 1920 kun 48 guldøre værd.

Kronens faldende værdi havde medført, at prisstigningerne i forbindelse med det efterkrigsboom, der udfoldede sig de første 1½ år efter våbenstilstanden, blev ekstra

Marcus Rubin (1854-1923), statistiker og historiker. Direktør for statens statistiske bureau 1896-1902, generaltolddirektør 1902-13, nationalbankdirektør 1913-23. Efter systemskiftet i 1901 fulgte omfattende reformer af beskatningsgrundlaget, der blev gennemført i en periode med hyppigt skiftende finansministre. Byrderne ved at gennemføre det krævende reformarbejde faldt under disse omstændigheder i overvejende grad på embedsmandsniveau. Den indflydelse Marcus Rubin i så henseende udøvede, findes til overflod bekræftet fra politisk side i form af adskillige lovord om hans heldige hånd ved disse sagers gennemførelse (Det kongelige Bibliotek).

kraftige i Danmark. En stor del af indkøbene var gået enten til privatforbrug eller til en nødvendig fornyelse af produktionsapparatet i landbrug og industri.

Men en anden del lå i frihavnen og andetsteds og ventede på at blive genudført. Det trak længere ud end beregnet, før de forventede aftagere i Østersølandene blev kobedygtige.

Under disse omstændigheder var Danmark meget sårbar, hvis den internationale højkonjunktur skulle slå om, hvilket skete i marts 1920, hvor priserne på verdensmarkedet begyndte at falde. I begyndelsen rantes især råvarer, og da Danmark importerede råvarer, men eksporterede forarbejdede varer, slog krisen først igennem med fuld styrke sidst på året. Engrospristallet udregnet med 1913 som basisår sank på et par år fra næsten 400 til langt under 200.

Prisfaldet ramte alle erhverv. Landbruget fik nogle hårde år, men dets forhold bedredes samtidigt noget ved, at det engelske marked atter åbnede sig helt for de danske produkter.

Værst så det ud for industrien. En del virksomheder, der var bygget op under krigsårenes isolation, viste sig ikke at være konkurrencedygtige. Andre industrier blev sat tilbage, fordi de priser, de kunne sælge til, ikke stod i forhold til deres omkostninger, nemlig deres udgifter til råvarer, der var indkøbt, mens priserne endnu var høje, til arbejdslønninger, der ikke faldt så hurtigt som priserne, og til renter og afdrag. Endelig var der industrier, der i særlig grad blev ramt af, hvad man kaldte valuta-dumping, d.v.s. de blev underbudt af industrier i lande med svage valutaer som f.eks. Tyskland og Tjekkosllovakiet.²⁸⁾

Forsøg på revision

På grund af de uoverskuelige forhold under krigen var 1908-toldlovens bestemmelse om revision i 1916 blevet udsat. Derfor blev det først i folketingssamlingen 1921/

22, at finansminister Neergaard kunne fremlægge et nyt toldlovsforslag, der bl.a. indeholdt den gennemgribende ændring i forhold til 1908-loven, at den i udstrakt grad byggede på værditoldprincippet; kun 71 af forslaget 348 varegrupper var belagt med specifik told. Ud over de tidligere omtalte argumenter for værditold havde regeringen det, at prisforholdene i 1921/22, trods det stedfundne prisfald, var så meget højere end i 1908, at en vægttarif ikke lod sig anvende uden fare for, at vægttoldsatserne under et senere prisfald ville blive urimeligt høje. Da toldrevisioner havde vist sig at være både langsommelige og besværlige, frygtede regeringen, at en revision med fastholdelse af vægttoldprincippet foretaget på grundlag af et højt prisniveau ville blive fastholdt i en lang årrække uden naturlig forbindelse med senere pris- og produktionsforhold.²⁹⁾

Fra industriens og håndværkets side gik man stærkt imod lovforslaget, idet man bl.a. pegede på, at med værditoldprincippet ville toldens højde følge prisbevægelserne. D.v.s. at tolden - og dermed beskyttelsen - ville være stigende i gode tider med opadgående konjunkturer, hvor beskyttelsen er mindre nødvendig. I dårlige tider, hvor prisniveauet er faldende, og den udenlandske konkurrence er hård, ville toldbeskyttelsen automatisk gå ned. Fra industriens og håndværkets side understregede man, at det netop var under sådanne forhold, at man havde behov for beskyttelse, så man kunne bevare hjemmemarkedet og holde arbejderne beskæftiget. Beskyttelsen ville især blive dårlig for de industrier, som netop i disse år var udsat for dumpingkonkurrence. Desuden frygtede man, at toldbeskyttelsen ville blive omgået ved udstrakt benyttelse fra importørernes side af dobbeltfakturaer, således at fortoldningen ville ske på grundlag af en specielt til dette formål udstedt faktura på et lavt beløb.³⁰⁾

På baggrund af industriens dybe krise kunne regeringen ikke samle politisk flertal

for forslaget. Arbejdsløsheden i industrifagene lå i 1921 på 18,6 pct. og i 1922 på 17,4 pct. mod 4,3 pct. af de arbejdsløshedsforsikrede i 1920.

Krav om toldbeskyttelse

Under prisnedgangen i 1921 rejstes inden for de ved industrien beskæftigede befolkningsdele - både arbejdsgivere og arbejdere - stærke krav om beskyttelse mod udenlandsk konkurrence. Industrirådet forlangte beskyttelsestold. Det var en politik, der på dette tidspunkt blev praktiseret flere steder på det europæiske fastland, og som havde talsmænd selv i frihandelens moderland England. Som mindstemål forlangte man guld told, d.v.s., at sætterne i 1908-toldloven skulle føres à jour under hensyn til den stedfundne pengeforringelse.

I alle andre partier end venstre - og navnlig hos de konservative - var der en vis stemning for at kræve af regeringen, at hvis den ikke ville gå med til told, så måtte den i det mindste foretage en importregulering. Dette kunne endog se ud, som om det borgerlige samarbejde skulle blive afløst af et samarbejde mellem konservative og socialdemokrater med det formål at værne byernes erhvervsliv mod en formentlig ensidig agrarisk regering.³¹⁾

Disse krav stod så dårligt som vel muligt til venstre-regeringens program, der gik ud på at afvikle statsindgrebene og af hensyn til landbrugets eksportinteresser hindre, at der skabtes et hjemligt prisniveau højere end verdensmarkedets. Det bedste middel mod industrikrisen var derfor efter regeringens opfattelse en nedsættelse af produktionsomkostningerne til styrkelse af konkurrenceevnen over for udenlandske industrier. Man gjorde i den forbindelse gældende, at industriens manglende konkurrenceevne til en vis grad var selvforskyldt, og pegede herunder på den i 1919 foretagne nedsættelse af arbejdstiden til 8 timer daglig og på den løninflation, som i de første efterkrigsår havde afløst krigens profitinflation.³²⁾

Det lykkedes venstre som helhed at fastholde sin politik, fordi der hos de konservative var for store betænkeligheder ved at fremkalde regeringens fald. Desuden fandtes i det konservative folkeparti såvel som hos radikale landboere folk, der delte venstres anskuelser. Hertil kom, at hverken socialdemokraterne eller de radikale var særlig ivrige efter, med valgene i 1920 in mente, at stille krav om nye statsindgreb.³³⁾

Efter lange forhandlinger gik regeringen dog i efteråret 1921 ind på at yde industrien støtte på visse områder: statslån, fragtlettelser, eksportkreditordning, fortrinnsstillinger for dansk arbejde ved statsanskaffelser og ved foretagender, der udføres med statsstøtte - en stærk begrænset støtte mod dumping - men ikke told.

Et lille skridt til siden fra de frihandelsvenlige grundsætninger, der særlig kraftigt blev fremhævet af landbrugsminister Madsen-Mygdal, indlod regeringen sig på, da den i sommeren 1922 gik med til en midlertidig importregulering til gavn for skotøjs- og tobaksfabrikker, der var særlig hårdt ramt af valutadumping.³⁴⁾

Dette »skridt til siden« var en indrømmelse til de konservative, som regeringen havde tvunget til at acceptere et forsvarsforlig, som de fandt meget utilfredsstillende.³⁵⁾ Da loven udløb i 1923, var der store betænkeligheder ved en forlængelse. Man havde modtaget klager over importreguleringen fra Tyskland og Tjekkoslovakiet, og landbruget frygtede i denne forbindelse udførselsvanskeligheder. Af hensyn til samarbejdet med de konservative var det dog umuligt at lade ordningen bortfalde uden videre. I marts 1923 erstattedes importreguleringen for cigarer og cigarillos da med en væsentlig toldforhøjelse for disse varer i perioden frem til udgangen af juni 1925. For skotøj gennemførtes en lignende krisetold. Denne var dog betinget af, at der gennemførtes ændrede lønvilkår og ændret arbejdstid efter nærmere af rege-

ringen fastsatte retningslinier. Fagforeningerne kunne imidlertid ikke gå med til sådanne ændringer, hvorfor denne beskyttelse for skotøjsindustrien helt bortfaldt.

For at sikre statens øgede indtægter og for at styrke kronen gennemførte regeringen første gang i 1921 en midlertidig forhøjelse af en række luksustoldsatser. Loven blev gentagne gange forlænget for til sidst at blive permanent. Det var navnlig varer som tobak, vin og spiritus, krydderier, visse frugter, kaviar, krebs, hummer, silkevarer, pelsværk, blonder og kniplinger, gulvtæpper, guld- og sølvvarer, ure, parfume og kosmetik samt såkaldte galanterivarer, der måtte holde for.³⁶⁾

Toldloven af 29. marts 1924

I folketingets efterårssamling i 1923 fremsatte regeringen forslag til en teknisk revision af toldloven, hvor antallet af toldpositioner blev udvidet i overensstemmelse med de mange nye varer fra bl.a. hele den elektrotekniske industri, der var fremkommet siden 1908.

Forslaget sammenfattede toldloven af 1908 med senere vedtagne særlige toldlovsbestemmelser. De vigtigste af disse var luksustoldlovene, der kun havde haft midlertidig gyldighed, men forslaget medtog også toldbestemmelser, som var kommet ind via andre love, f.eks. vedrørende tobaks- og spiritusbeskatningen. Endvidere indeholdt loven nogle toldlettelser for varer som kokosgarn, jutelærred og sejdug samt for varer, der ikke hidtil havde været lovgivet for, men som havde været indført på finansloven og tillægsbevillingsloven, bl.a. avispapir, papirmasse, østersyngel og vegetabiliske råolier.³⁷⁾

Loven medførte ikke ændringer i toldindtægterne, og den optog i hovedsagen kun værditolden på de områder, hvor den allerede i årene forinden var blevet indført via de midlertidige luksustoldlove.³⁸⁾ Af de 364 varegrupper var 39 værditoldbeskattede, 8 var beskattede med blandet

værdi- og vægttold, 56 var toldfri, mens resten var belagt med specifik told, heraf 9 med rummål. I forhold til 1908 tog værditolden således et skridt fremad, idet kun 10 ud af 1908-lovens 301 varegrupper fortoldedes efter værdi, mod tidligere 3.³⁹⁾ Der ved var forslaget politisk gennemførligt. Fire måneder senere - den 26. marts 1924 - blev loven vedtaget i folketinget med de konservatives og venstres stemmer. Socialdemokratiet og de radikale stemte imod, da man var modstander af, at merprovenuet, ved at luksussatserne var blevet permanente, kun i ringe omfang var blevet modregnet i en tilsvarende reduktion af toldsatserne for varer, der havde betydning for den jævne befolknings forbrug.⁴⁰⁾

Kronekrisen - fornyede krav om toldbeskyttelse

I efteråret 1923 indkaldte Nationalbanken til en valutakonference, der skulle drøfte årsagerne til, at kronens guldværdi fra juli 1922 frem til efteråret 1923 var faldet fra 80 til 65 pct. af pari, og anbefale midler, som kunne genoprette kronens internationale værdi.

Konferencens deltagere blev enige om, at kronens fald burde standses, samt at guldindløseligheden på længere sigt burde genoptages, og i en fællesudtalelse anbefalede man forskellige bank-tekniske midler og en række offentlige foranstaltninger, der blev præciseret som:

1) besparelser på de offentlige budgetter, 2) forøgelse af beskatningen, 3) handelspolitiske foranstaltninger af midlertidig karakter, der kunne formindske importen af varer, som ikke var nødvendige for landets økonomi, 4) en opfordring til stat, kommuner - og private - om at købe danske varer, og 5) foranstaltninger imod, at private erhvervsorganisationer eller andre sammenslutninger kunstigt holder prisniveauet oppe.⁴¹⁾

De konservative forsøgte i februar 1924 at bruge denne udtalelse som løftestang for toldforhøjelser ved at genfremsætte et lov-

forslag om toldens erlæggelse i guld, hvilket i praksis indebar, at alle toldsatserne skulle bevæge sig opad i forhold til kroneværdiens nedgang. Forslaget blev ret køligt modtaget af de øvrige partier, men spørgsmålet blev sendt i udvalg, og derved udskudt til næste folketingssamling, hvor det imidlertid snart blev indhentet af begivenhedernes gang.⁴²⁾

Efter folketingsvalget i april 1924 dannedes en socialdemokratisk mindretalsregering, der var fast besluttet på at gøre en indsats for at bringe kronen i pari. Begrundelsen for, at man gik så stærkt ind for pariføringen af kronen og den deflation, som dette uundgåeligt måtte medføre, lå i, at den første danske arbejderregering af samtiden blev betragtet som lidt af et eksperiment, og skulle den blive til mere, måtte den demonstrere sine reelle hensigter. Derfor lagde Stauning vægt på at vise befolkningen, at de socialdemokratiske ministre var »pæne og ordentlige mennesker, som udmærket kunne omgås penge«.⁴³⁾

Regeringen førte derfor en stram og ret konservativ finanspolitik, hvilket bl.a. resulterede i, at finansministeren, C.V. Bramsnæs, af hensyn til statsfinanserne måtte forlænge en luksustoldlov, den såkaldte »svedsketold«, der var blevet vedtaget under den tidligere regering i februar 1924, og som indeholdt en midlertidig forhøjelse af satserne for husholdningskrydderier og tørrede frugter.

Loven, som udløb den 30. juni 1924, havde for socialdemokraterne og de radikale under forårets valgkamp på mange møder været det store angrebsnummer, fordi loven ramte almindelige husholdningsvarer, hvilket vakte særlig kritik.

Ved at tage nogle af de mest ømtålelige satser ud af loven, (bl.a. rosiner, svedsker, tørrede æbler, abrikoser og tørrede krydderier som kardemomme, muskatblomme, muskatnød, kanel, allehånde, kommen m.v.) lykkedes det for regeringen at få de radikale til at stemme for loven.⁴⁴⁾

C.V. Bramsnæs (1879-1965), typograf, cand.polit., universitetslektor. Finansminister i Stauning-ministerierne 1924-26 og 1929-33 og nationalbankdirektør fra 1933-49. Som finansminister var det vigtigt for Bramsnæs at vise »at en socialdemokratisk regering kunne holde finansielen orden i tingene«. Han var derfor ivrig for at leve op til tidens gængse finanspolitiske doktrin om balance på driftsbudgettet (Det kongelige Bibliotek).

Da den nye regering tiltrådte, var den tidligere noget anstrengt valutasisuation blevet bedre. Diskontoen var forhøjet, og Nationalbanken havde opfordret pengeinstitutterne til at indskrænke kreditgivningen.

Der var endvidere blevet oprettet en valutacentral, hvorigennem valutahandelen centraliseredes, og i december 1924 blev der ved lov gennemført forskellige foranstaltninger til en langsom videreførelse af deflationspolitikken. Men flere omstændigheder, bl.a. en omfattende spekulationsbølge i den stigende kroneværdi, bevirkede, at kronen i løbet af 1925 steg kraftigt for allerede i 1926 at komme i pari. Året efter indførtes guldbarrefoden.⁴⁵⁾

Som resultat af denne hastige pariføring af kronen blev industrien på ny hårdt ramt. Engrospristallet viste stærk nedgang, og virksomhederne måtte igen producere efter inflationspriser og sælge til deflationspriser; derfor steg arbejdsløsheden i industriefagene voldsomt, særligt inden for hjemmemarkedsindustrier som tekstil-, beklædnings- og skotøjsindustrien, der ikke formåede at tage konkurrencen op med den ved kronehævningen billiggjorte import.⁴⁶⁾

Landbruget klarede kronekrisen bedre, fordi den største kunde, Storbritannien, i 1925 ligeledes var vendt tilbage til guldet. Det britiske pund var derfor ligesom den danske krone efter pariføringen overvurderet.⁴⁷⁾

Kronekrisen forvandlede en temmelig beskeden arbejdsløshed ved den socialdemokratiske regerings tiltræden til århundredets hidtil største. Den årlige arbejdsløshed lå i årene 1926 og 1927 på henholdsvis 21 og 22 pct., hvilket for regeringen var en højst ubehagelig situation.⁴⁸⁾

Fra industriens side og gennem de konservative rejstes igen kravene om toldbeskyttelse. I den socialdemokratiske rigsdagsgruppe var der en ret betydelig fløj, der ikke var utilbøjelig til at gøre et forsøg i den retning. Stauning selv tilhørte denne fløj, som fortrinsvis bestod af københavnske

socialdemokrater med gamle fagforeningstraditioner. Et flertal i gruppen, med finansministeren i spidsen, stod fast på frihandelslinien, bl.a. fordi hensynet til de radikale gjorde, at så længe man sad inde med regeringsmagten, lod denne vej sig ikke betræde.⁴⁹⁾

I december 1925 fik regeringen flertal for at gennemføre en midlertidig nedsættelse af silketolden og tolden for tekstilmaskiner.⁵⁰⁾

For at imødegå krisen fremlagde regeringen i oktober 1926 en kriseplan, der på forhånd var gjort til et kabinetspørgsmål. Planen vandt ikke tilstrækkelig tilslutning, og det valg, som blev afholdt i december 1926, gav atter et parlamentarisk grundlag for en mindretalsregering, der udgik fra venstre, og som fik støtte fra de konservative.⁵¹⁾

Regeringen Madsen-Mygdals kriseplan indeholdt hårdhændede offentlige besparelser og for at hjælpe erhvervslivet tillige nedsættelser af statsbanernes og postvæsenets takster samt i indkomst- og formueskatterne. Kriseplanen blev med få ændringer vedtaget med de konservatives støtte.⁵²⁾

I løbet af 1927 så det ud som om de konservative og socialdemokratiet - efter at det var kommet i opposition - kunne samle enighed om forslag til nye toldforanstaltninger for at imødegå krisen.

På socialdemokratiets kongres i 1927 holdt Stauning en stort anlagt tale, hvori han hævdede, at det for arbejderne ikke alene drejede sig om at opnå den størst mulige løn, men også om, at det erhvervsmæssige grundlag var i orden; da landbruget ikke kunne opsuge landdistrikternes befolkningsoverskud, var det nødvendigt at udvikle industrien, hvis der i fremtiden skulle være beskæftigelsesmuligheder for befolkningen. Derfor måtte der ydes hjælp og dækning til de industrier, som skulle arbejdes op. Stauning satte hele sin autoritet bag disse synspunkter og fik næsten en enstemmig kongres med sig.

I juni stillede Stauning forslag om told. Men der var knyttet betingelser til, som de konservative ikke kunne acceptere; der måtte højst betales 5 pct. i udbytte, og importafgifterne skulle anvendes til nedsættelse af varepriserne. Ingen af de 2 partier var parat til at gøre tilstrækkelige indrømmelser, og derfor endte det med, at de ikke støttede hinandens forslag med det resultat, at de blev nedstemt af venstre og de radikale.

Som forklaring på nederlaget og på, at venstre-regeringen i det hele taget var så absolut afvisende over for de konservative forslag, har John Christmas Møller angivet, at industriens ledende mænd fra første

færd havde ladet Madsen-Mygdal forstå, at stod valget mellem told eller nedskæring af omkostningerne, foretrak de det sidste for det første.⁵³⁾

Teknisk revision 1928 og 1930

Regeringen Madsen-Mygdal gennemførte i 1928 en mindre teknisk revision i toldloven af 29. marts 1924, hvorved de fejl, der havde vist sig ved den praktiske anvendelse af loven, blev rettet. Ved revisionen blev luksus-toldloven af 20. juni 1924 med senere ændringer, der gav staten et provenu på 4,4 mill. kr. årligt, og loven om lettelser for tekstilindustrien fra 1925 gjort permanente. Samtidig faldt tolden på en del rå-

Arbejdere og arbejdsgivere i visse industrier krævede i 1926, at der gennemførtes toldforanstaltninger. Stauning var ikke uvillig; men den overvejende stemning i Socialdemokratiet var imod. Teksten til denne tegning af Herluf Jenssen i Blæksprutten 1926 lød »Vil Jeppe gaa i Kassen?«, hvilket hentyder til, at Zoologisk Have i København havde solgt flodhesten Jeppe, som vægrede sig ved at »gå i kassen«.

og hjælpestoffer til industrien væk, hvilket reducerede toldindtægterne med ca. 550.000 kr., og der blev indført skærpede kontrolforanstaltninger for handel med vin og spiritus samt strengere straffebestemmelser for smugleri.

Til gunst for den hjemlige industri blev der endvidere indsat en bestemmelse, hvorefter der ved reparationsarbejder på skibsværfter blev ydet et tilskud ved anvendelse af materialer af dansk oprindelse svarende til tolden af de pågældende materialer i den stand, hvori de leveredes til værftet.

Loven, der blev fremsat i folketinget den 8. februar 1928, blev uden større debat enstemmigt vedtaget den 27. marts 1928. De radikale undlod dog at stemme, da man dels var utilfreds med godtgørelsesordningen for skibsbygningsindustrien, dels over, at merprovenuet ved at gøre luksustoldsatserne permanente kun i ringe omfang var blevet modregnet ved toldnedsættelser af betydning for erhvervslivet og det almindelige forbrug.⁵⁴⁾

Foranlediget af henvendelser fra erhvervene gennemførtes atter enkelte ændringer i toldloven i april 1930, denne gang under den i 1929 dannede radikal-socialdemokratiske regering. Herved bortfaldt negativ toldbeskyttelse for varer som akkumulatorer, visse trikotagevarer m.v. Disse ændringer fik ikke nogen betydning i fiskal henseende.⁵⁵⁾

Danmark fortsatte således 20'erne igen sin traditionelle frihandelspolitik til trods for, at en række lande, der officielt havde erklæret tilbagevenden til handelsfrihed som målet, beskyttede deres hjemmemarked bag høje toldsatser. Når industriens krav om toldbeskyttelse kun blev imødekommet i meget begrænset omfang, skyldtes det, at samtiden betragtede den tiltagende protektionisme som et efterkrigsfænomen, der ville fortage sig, efterhånden som overgangstidens kaotiske forhold var forsvundet.⁵⁶⁾

For det dominerende landbrugserhverv,

der endnu i 1929 beskæftigede $\frac{1}{3}$ af befolkningen og stod for 80 pct. af den samlede eksport, var forudsætningen for produktionens uforstyrrede gang først og fremmest fri omsætning, fri indførsel af råvarer og udførsel af landbrugets salgsvarer. Disse forudsætninger var begyndt at svigte i 20'erne, og de faldt i de følgende år helt bort med 30'ernes handelspolitiske spærringer.⁵⁷⁾

Thomas Madsen-Mygdal (1876-1943), var som landbrugsminister i ministeriet Neergaard i årene 1920-24 og statsminister 1926-29 talsmand for en renlivet liberalisme. Blev efter J.C. Christensens udtræden af regeringen i 1922 Venstres egentlige høvding. (Det kongelige Bibliotek).

Verdenskrisen Frihandelspolitikens sammenbrud

Så sent som i 1930 blev det i en betænkning fra traktatkommissionen fastslået, at en ændring af dansk handelspolitik ikke ville være formålstjenligt. Industrirådets repræsentanter i kommissionen hævdede, at dansk handelspolitik på grund af industriens og industrieksportens stigende betydning burde bedømmes efter andre forudsætninger end før; man burde føre en »aktiv handelspolitik« og derfor i handelsforholdene ændre på en række todsatser.

Men dette ønske om en »aktiv handelspolitik« næredes kun af et mindretal.⁵⁸⁾

Verdenskrisen, der havde sin oprindelse i USA, kom til Danmark med nogen forsinkelse - de faldende priser ramte ikke alle varer lige hårdt. De gik i første omgang værst ud over råvarer og var mindre kraftige for færdigvarer og forædlede landbrugsvarer. Landbruget begyndte dog at mærke krisens alvor i løbet af 1930, mens de lave råstofpriser forøgede aktiviteten i industri- og håndværksvirksomhederne.

Arbejdsløsheden var således lavere, end den havde været i 6 år. Kun skibsfarten blev ramt hurtigt og hårdt. I løbet af 1931 mærkede byerhvervene imidlertid følgerne af, at landbruget nøjedes med at dække sit mest nødvendige behov. Samtidig lagde flere og flere lande importen hindringer i vejen for at opretholde deres valuta og øge den hjemlige beskæftigelse.

For at modvirke dels det pres på valutareserven, som denne udvikling gav anledning til, dels spekulation mod kronen i forbindelse med opgivelsen af guldindløseligheden, blev diskontoen kraftigt forhøjet i september 1931.

Renteforhøjelsen forværrede yderligere krisens virkninger, da den førte til et kraftigt fald i produktionen, især boligbyggeriet, med deraf følgende fald for beskæftigelsen.⁵⁹⁾

Toldforhøjelser og importregulering

For at imødegå krisen, indgik regeringen, som først i 1936 fik flertal i landstinget, i de følgende år en række forlig med venstre og de konservative. Det kulminerede med Kanslergadeforliget i januar 1933, der dog kun omfattede venstre. Disse kriseindgreb blev gennemført gradvist, efterhånden som problemerne opstod, og havde i begyndelsen et nødtvungen og noget midlertidigt præg. Midlerne til finansieringen af de forskellige kriseforhold blev bl.a. skaffet ved forhøjelser af indkomst- og formuesskatterne og diverse punktafgifter samt ved forskellige toldforhøjelser, der i det følgende skal gennemgås.

I 1931 sluttede de konservative det første kriseforlig med ministeriet Stauning ved at medvirke til loven af 19. oktober 1931 om ekstraordinære foranstaltninger i anledning af landbrugskrisen og lov af samme dato om midlertidig hjælp til arbejdsløse. Med dette forlig blev der indført en tillægsafgift på 10 pct. af den afgiftspligtige toldværdi på en lang række varer, der indeholdt silke; desuden blev tolden på æbler, pærer og kvæder forhøjet fra 1 øre til 5 øre pr. kilogram.

Oktoberlovens bemyndigelse til at give tilskud til betaling af renter og skatter for de hårdest gældtyngede landmænd blev hårdt angrebet af venstre og landbrugsorganisationerne som en for erhvervet uværdig form for almisser, mens Landbrugernes Sammenslutning (L.S.), hvis ledende personer var under en vis påvirkning af tysk national-socialistisk ideologi, tog godt imod den.

Frygten for et mere varigt krisepolitisk samarbejde mellem regeringen og de konservative, og frygten for at ligge åben for en hensynsløs kritik fra L.S.' side underbyggede hos venstre erkendelsen af, at resultater af værdi for landbruget kun kunne opnås i samarbejde med den parlamentarisk uafstyrlige regering.

Da valutareserverne fra september 1931 frem til januar 1932 sank fra 63 mill. kr. til 3 mill. kr., var dét øjeblik til at forudse, hvor der ikke mere kunne skaffes dækning for den mest nødvendige indførsel af råstoffer og foderstoffer.

Derfor fik regeringen i et forlig med både venstre og konservative vedtaget lov om valutaforanstaltninger af 27. november 1931, som indeholdt en række toldforhøjelser, der skulle tjene som »valutaværn« på galanteri- og bijouterivarer, dæk, ringe, slanger m.v., spritholdige parfumerivarer, vellugtende sæbe og sæbepulver og forskellige andre toiletvare. Desuden blev tolden på motorvogne, chassiser og karosserier forhøjet betydeligt.⁶⁰⁾

De handelspolitiske forhold blev yderligere forværret i januar 1932, da den tyske smørtold blev voldsomt forhøjet.

I denne ekstraordinære situation gik liberalisten Madsen-Mygdal til udenrigsministeren og forlangte en importregulering.

Der blev optaget forhandlinger om dette forslag med samtlige erhvervsorganisationer og de politiske partier. Forhandlingerne endte med, at lov om foranstaltninger til værn for den danske valuta blev vedtaget enstemmigt den 30. januar 1932 som en nødlov med 2 måneders gyldighed.

Det eneste alternative forslag kom fra de konservative, der under henvisning til, at de tyske handelsforanstaltninger var et brud på mestbegunstigelsestraktaten med Danmark, ønskede en opsigelse af handels-traktaten med Tyskland og betydelige toldforhøjelser, dels som repressalier over for Tyskland, dels som middel til at skaffe ligevægt på handelsbalancen.

Det konservative forslag vandt ingen genklang. Hos de radikale og venstre og i dele af socialdemokratiet var der for det første en almindelig modvilje mod told, som man anså for prisfordyrende og vanskelig at komme af med igen, for det andet anså de den direkte importregulering for handelspolitisk mere effektiv og hurtigere virkende, og endelig var de bange for en

åbenlys diskriminering og handelskrig med Tyskland.⁶¹⁾

Med valutaloven gennemførtes hjemtagelsespligt for alle udenlandske tilgodehavender, og disse skulle herefter sælges til Nationalbanken til den kurs, denne fastsatte. Ingen indførsel kunne finde sted uden attest fra bankens valutakontor - senere omdannet til valutacentralen.

Oktoberlovgivningens tillægsafgifter blev ved lov nr. 177 af 21. juni 1932 forlænget, og samtidig forhøjedes kaffetolden fra 17 til 67 øre pr. kg, mens tolden på kaffesurrogater forhøjedes fra 10 til 50 øre. Endvidere blev der indført forhøjelser på chokolade- og sukkervarer m.v., og som noget nyt lagt told på blomsterløg og -knolde samt på alle slags levende planter.⁶²⁾

I oktober 1932, hvor krisen var på sit højeste og valutacentralens skæbne endnu usikker, gennemførtes ved lov nr. 256 af 15. oktober 1932 periodens mest omfattende ændring af toldtariffen. Toldsatserne blev forhøjet for over 100 forskellige løbenumre og varegrupper. Lovforslaget blev motiveret med, at det skulle være et led i foranstaltningerne til værn for den danske valuta samt have til formål at tilvejebringe dækning for den ved begrænsning af importen forårsagede nedgang i toldindtægterne, der sank med ca. 20 pct. fra at udgøre 106 mill. kr. i finansåret 1930/31 til at udgøre 82 mill. kr. i 1932/33.

Fra regeringens side blev det under forslagens første behandling i folketinget hævdet, at loven var et forsøg på at bane vej for, at de varer, der belastedes med ændrede toldsatser, kunne komme på friliste. En sådan mulighed for at importere varer, uden at der krævedes valutaattest, blev imidlertid først for alvor etableret flere år senere. Det forventedes, at loven ville indbringe et beløb på 10 mill. kr. årligt.

Lovforslaget indeholdt forhøjelser for en række varer der forøgede beskyttelsen af industrien, bl.a. handsker, fodtøj, glasemballage, porcelæn, jernrør og finere metalvarer, men også for landbrugsvarer

som cikorierødder, vildt, får og lam, fjerkræ, agurker, blomkål og spiseløg blev tolden forhøjet. Endvidere blev toldberegningen for silke og silkevarer gennemgribende revideret, idet værditoldsatserne blev ændret til væggtoldsatser, der for de flestes vedkommende betød toldforhøjelser. Finansministeren fremsatte lovforslaget den 11. oktober 1932 med anmodning om hurtig behandling, og det blev vedtaget 2 dage senere med regeringspartierne og de konservatives stemmer. Venstre stemte imod under henvisning til, at forhøjelserne var for omfattende, idet henimod $\frac{1}{3}$ af alle toldpositionerne blev berørt, hvilket bl.a. ramte almindelige forbrugsvarer som fodbøj, hvor toldsatserne blev tredoblet.⁶³⁾

Toldloven blev igen ændret som et led i den dansk-engelske handelstraktat af 24. april 1933.

For at fremme importen af engelske produkter blev satserne nedsat for varegrupper som marmelade, pickles, æblecider, kager, biskuits, kiks m.v., og for visse uldne varer samt for visse metervarer af bomuld. Den vigtigste ændring var dog tarifferingen af motorvogne, chassiser, karosserier m.v. I stedet for at gøre toldens størrelse afhængig af bilens akselafstand, en bestemmelse, der var indført med loven af 27. november 1931, blev tolden beregnet på grundlag af cylindervolumenets størrelse, hvilket begunstigede salget af engelske biler, som af hensyn til den engelske bilbeskatning, der var gradueret efter motorens hestekræfter, fortrinsvis producerede biler med et lille cylindervolumen. Denne ændring medførte sammen med importregulierungsordningen, at den engelske andel af det danske bilmarked voksede fra at udgøre 5 pct. af totalsalget i 1930 til at udgøre 85 pct. i 1936.⁶⁴⁾

Valutaloven af 30. januar 1932 var uden større debat blevet forlænget yderligere 2 måneder, men derpå modsatte Madsen-Mygdal og partiet venstre såvel som de konservative sig yderligere forlængelse.

Venstre påpegede, at hjemtagelsespligt og tvangsaflevering kunstigt forøgede udbuddet af fremmed valuta, mens den kvantitative importbegrænsning kunstigt redu-

cerede efterspørgslen, hvorfor kurserne kom til at ligge for lavt. Herved overførtes store beløb fra eksportørerne til importørerne, og dette fandt venstre urimeligt over for landbruget. De konservative ville omvendt gerne bevare industribeskyttelsen, men fandt, at valutaloven indebar uønskede statsindgreb i erhvervslivet. De foreslog derfor importreguleringen erstattet af en øget toldbeskyttelse. Det konservative krav blev dog svækket ved, at Industrirådet under de vanskelige rigsdagsforhandlinger i efteråret 1932 klart distancerede sig fra deres traditionelle støtteparti og i stedet støttede regeringsforslaget.

Regeringen var ikke villig til at give slip på sit nye styringsmiddel i den økonomiske politik, der kunne tjene både valutariske, handels- og industripolitiske samt beskæftigelsesmæssige formål.

Den udskrev derfor i efteråret 1932 med gunstigt resultat valg på valutaproblemet, og importreguleringen var sikret en valgperiode fremover. Striden om valutacentralen fortsatte imidlertid, og i 1935 fandt regeringen igen tiden inde til et nyt valg.

Resultatet blev en meget stor sejr for socialdemokratiet. Dermed havde de kvantitative restriktioner vundet en borgerret i dansk økonomisk politik.⁶⁵⁾

Som led i finansieringen af Kanslergadeforliget forhøjedes kaffetolden atter i maj 1933 til 1,07 kr. pr. kg, mens tolden for kaffesurrogater forhøjedes til 1,74 kr. pr. kg.⁶⁶⁾ For at begrænse importen af korn og for at yde de større kornproducenterne landbrug støtte indførtes senere på året »indførselsafgift« på korn og kornvarer.⁶⁷⁾ I løbet af 1933 bedredes de økonomiske vilkår igen, men de midlertidige toldforhøjelser, der ofte som nødlove var blevet vedtaget i årene forinden, blev i resten af årtiet forlænget med ubetydelige ændringer.⁶⁸⁾

Efterhånden som valutacentralen fik karakter af en permanent ordning, gled diskussionen om toldbeskyttelse som middel til at forøge beskæftigelsen og styrke fremstillingserhvervene efterhånden i baggrunden.

Erhvervslivets bestræbelser gik i stedet

ud på at få indflydelse på valutaordningen, hvilket lykkedes i en sådan grad, at dette samarbejde institueredes i det af handelsministeren i 1935 nedsatte valutaråd, der bestod af 22 medlemmer, de fleste indstillet af store erhvervsorganisationer.⁶⁹⁾

Ulempen ved denne udvikling i forhold til en yderligere forhøjelse af todsatserne var, at valutacentralen derved i særlig grad kom til at varetage den etablerede industris interesser. Dette blev forstærket ved, at de importregulerende myndigheder førte en meget restriktiv politik over for nyinveste-

ringer. Samtidig kunne udlandet under henvisning til den direkte statslige kontrol med importen udøve pression mod de danske myndigheder. Det blev således ofte fra engelsk og tysk side understreget, at man i disse lande ikke ville se med blide øjne på optagelse af nye danske produktioner, der ville indskrænke deres marked for færdigvarer.

Ordningen havde således en indbygget tendens til at fastfryse den eksisterende virksomhedsstruktur, hvilket på længere sigt var betænkeligt.⁷⁰⁾

Kilder:

- 1) L. V. Birck: Told og Accise (1920), side 67 ff.
og
Hans Christian Johansen: Den økonomiske og sociale udvikling i Danmark, s. 68 ff.
- 2) Sv. Aage Hansen: Økonomisk vækst i Danmark, bind 1, s. 193 ff.
- 3) William Scharling: Handels- og Toldpolitik (1905), s. 569 ff.
- 4) Rigsdagstidende, Overordentlige Samling 1871/72, tillæg B, s. 1241 ff., og L. V. Birck, s. 72 og 73.
- 5) William Scharling: s. 574 ff.
- 6) Sv. Aage Hansen: Økonomisk vækst i Danmark, bind 1, s. 194.
- 7) William Scharling, s. 577 ff.
- 8) William Scharling, s. 583.
- 9) Toldkommissionens betænkning, København 1896, afdeling A, s. XI ff. og William Scharling, s. 646.
- 10) Toldkommissionens betænkning, s. XIII-XIV.
- 11) Ibid, s. XXX.
- 12) Ibid, s. XXVI ff.
- 13) Ibid, s. XXIX.
- 14) Ibid, s. 150-289.
- 15) William Scharling, s. 647.
- 16) Politikens Danmarks Historie, bind 12, s. 217.
- 17) Schultz Danmarks Historie, bind V, s. 383 ff.
- 18) Politikens Danmarks Historie, bind 12, s. 442.
- 19) Marcus Rubin: Toldloven, s. 6 ff. (Særtryk af artikel i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1909).
- 20) Rigsdagstidende, 60. samling, 1907-08, Folketinget, s. 3697 ff.
- 21) Landbruget og Toldreformen: Udvælsbetænkning til Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskab (1894), s. 11.
- 22) Rigsdagstidende 1907-08, Folketinget, s. 3722.
- 23) Told og Accise, s. 77.
- 24) Rigsdagstidende 1907-08, tillæg B, s. 3231-3319.
- 25) Ibid, s. 3115, og Marcus Rubin, s. 14.
- 26) Rigsdagstidende 1907-08, Folketinget, s. 7723.
- 27) Sv. Aage Hansen. Økonomisk vækst i Danmark, bind 2, s. 22-24.
- 28) Politikens Danmarks Historie, bind 13, s. 273 ff.
- 29) Rigsdagstidende 1921/22, Folketinget, s. 2521 ff., 3004 ff., 3069 ff., tillæg A, s. 3522 ff., tillæg B, s. 4123 ff.
- 30) Tidsskrift for Industri, 1921, s. 165 ff.
- 31) Politikens Danmarks Historie, bind 13, s. 180-81, og Schultz, bind VI, s. 360-61.
- 32) Økonomisk vækst i Danmark, bind 2, s. 63.
- 33) Schultz Danmarks Historie, bind VI, s. 361.
- 34) Økonomisk vækst i Danmark, bind 2, s. 64 ff. og Rigsdagstidende 1922/23, tillæg C, s. 997 ff. og 1043 ff.
- 35) Politikens Danmarks Historie, bind 13, s. 274.
- 36) Økonomisk vækst i Danmark, bind 2, s. 64.
- 37) F.eks. Rigsdagstidende 1921/22, Folketinget, s. 2661-2673, 5577-5633, 5735-5787, 7401-7437, 7712-7722, og 1922/23, tillæg B, s. 2889 ff.
- 38) Rigsdagstidende 1923/24, Folketinget, s. 1323 ff., og betænkning, tillæg B, s. 2327.
- 39) J. Toftegaard og C. Ulrich Mortensen: Vore skatter (1942), s. 201.
- 40) Rigsdagstidende 1923/24, Folketinget, s. 4997.
- 41) Erling Olsen og Erik Hoffmeyer: Dansk Pengehistorie 1914-1960 (1968), s. 87 ff.
- 42) Rigsdagstidende 1923/24, Folketinget, s. 4034-4141.
- 43) Økonomisk vækst i Danmark, bind 2, s. 43 ff. og C. V. Bramsnæs: Erindringer fra en broget tilværelse, s. 155.
- 44) C. V. Bramsnæs, s. 130.
- 45) Dansk Pengehistorie, s. 97-104.
- 46) Økonomisk vækst i Danmark, s. 64-65.
- 47) Ibid, s. 50.
- 48) Politikens Danmarks Historie, bind 13, s. 350-54.
- 49) Ibid og C. V. Bramsnæs, s. 135.
- 50) Rigsdagstidende 1925/26, tillæg A, s. 75 ff.
- 51) Politikens Danmarks Historie, bind 13, s. 350-54.
- 52) Ibid, s. 371.
- 53) Ibid, s. 372-73, og Schultz Danmarks Historie, bind VI, s. 190 ff.
- 54) Rigsdagstidende 1927/28, Folketinget, s. 4113 ff.
- 55) Rigsdagstidende 1929/30, tillæg A, s. 6255 ff., og tillæg B, s. 2507 ff., samt lov af 11. april 1930 om ændringer og tilføjelse til toldloven af 29. marts 1924.
- 56) Schultz Danmarkshistorie, bind VI.
- 57) Økonomisk vækst i Danmark, bind 2, s. 57.
- 58) Betænkning angående eventuel ændring i Danmarks handelstraktatpolitik afgivet af traktatkommissionen (1930), s. 86-87.
- 59) Politikens Danmarks Historie, bind 13, s. 406.
- 60) Ibid, s. 410-11, og Økonomisk vækst i Danmark, bind 2, s. 48.
- 61) Ester Boserup: Dansk Importregulering gennem 15 år. Nationaløkonomisk Tidsskrift 1947, s. 39 ff.
- 62) Lov nr. 177 af 21. juni 1932 samt bemærkninger og betænkning i Rigsdagstidende.
- 63) Rigsdagstidende: Folketinget, s. 107-109 og 223-224 og lov nr. 256 af 15. oktober 1932, bemærkninger og betænkning i Rigsdagstidende.
- 64) Danmarks midlertidige og almindelige toldlove. Redegørelse afgivet af Grosserer-Societetet i 1938, s. 61.
- 65) Økonomisk vækst i Danmark, bind 2, s. 49.
- 66) Lov nr. 177 af 9. maj 1933 om forhøjelse af beskattningen af kaffe og kaffesurrogater.
- 67) Økonomisk vækst i Danmark, bind 2, s. 60, og Politikens Danmarks Historie, bind 13, s. 430.
- 68) Lov nr. 334 af 23. december 1932, lov nr. 99 af 31. marts 1933, lov nr. 83 af 23. marts 1934, lov nr. 75 af 21. marts 1935, lov nr. 69 af 31. marts 1936, lov nr. 156 af 13. april 1938.
- 69) Økonomisk vækst i Danmark, bind 2, s. 48 ff.
- 70) Ester Boserup: Nationaløkonomisk Tidsskrift 1947, s. 48, og Vagn Dybdahl m.fl.: Krise i Danmark, s. 141.

Inde i bladet

<i>Helge Pilemand: Tolderliv i det gamle Sakskøbing</i>	120
<i>Henry G. Petersen: Øl- og spiritusbeskatningen III</i>	127
<i>Alf Therkildsen: Dansk toldtarifpolitik 1900-1939</i>	145

Vejerboden på Nakskov toldkammer i begyndelsen af 1920'erne. Th toldassistent, senere toldforvalter i Nykøbing F August Wiemann Jensen (1892-1958).